

BEREND AUKEMA
THEODOOR HEIJERMAN
VINCENT J. KALKMAN

VELDGIDS WANTSEN deel 1

VELDGIDS WANTSEN

deel 1

Veldgids voor het herkennen van Pyrrhocoridae (vuurwantsen), Stenocephalidae (wolfsmelkwantsen), Coreidae (randwantsen), Alydidae (kromsprietwantsen), Rhopalidae (glasvleugelwantsen), Thyreocoridae (viooltjeswantsen), Cydnidae (graafwantsen), Scutelleridae (pantserwantsen), Pentatomidae (schildwantsen) en Acanthosomatidae (kielwantsen)

VELDGIDS WANTSEN

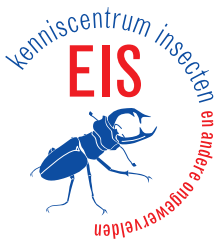
deel 1

Veldgids voor het herkennen van Pyrrhocoridae (vuurwantsen), Stenocephalidae (wolfsmelkwantsen), Coreidae (randwantsen), Alydidae (kromsprietwantsen), Rhopalidae (glasvleugelwantsen), Thyreocoridae (viooltjeswantsen), Cydnidae (graafwantsen), Scutelleridae (pantserwantsen), Pentatomidae (schildwantsen) en Acanthosomatidae (kielwantsen)

2016

TEKST: BEREND AUKEMA & VINCENT J. KALKMAN
FOTO'S: THEODOOR HEIJERMAN

EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden,
Nederlandse Entomologische Vereniging,
Waarneming.nl,
Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie &
Jeugdbond voor Natuur en Milieu

Waarneming.nl

Veldgids wantsen

De Veldgids wantsen is bedoeld als handreiking bij het op naam brengen van wantsen. Regelmatig zullen er verbeterde en uitgebreidere versies verschijnen.

Te citeren als

Aukema, B., Th. Heijerman & V.J. Kalkman 2016. Veldgids wantsen deel 1. – EIS Kenniscentrum Insecten, Leiden.

Tekst

Berend Aukema & Vincent J. Kalkman

Foto's

Theodoor Heijerman

Omslagfoto's

Hoofdfoto: meidoornkielwants *Acanthosoma haemorrhoidale*

Inzet: tweetandschildwants *Picromerus bidens*

DTP

André J. van Loon

Uitgave

EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden, Leiden
Postbus 9517, 2300 RA Leiden
071-7519314
eis@naturalis.nl
www.eis-nederland.nl

ISBN 978-90-76261-12-6

© Copyright 2016
EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden, Leiden

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Wantsen	5
Welke wantsen staan in de veldgids?	7
Adult of nimf?	7
Kader: snelle tabel tot de families	8
Meer weten over de wantsen in dit boekje?	8
Meer weten over wantsen?	10
Wantsen zoeken	11
Literatuur	12
Pyrrhocoridae – vuurwantsen	13
Stenocephalidae – wolfsmelkwantsen	14
Rhopalidae – glasvleugelwantsen	15
Alydidae – kromsprietwantsen	22
Coreidae – randwantsen	23
Cydnidae – graafwantsen	30
Thyreocoridae – viooltjeswantsen	36
Acanthosomatidae – kielwantsen	37
Scutelleridae – pantserwantsen	42
Pentatomidae – schildwantsen	46
Checklist per provincie	65
Bijlage: voorbeelden van enkele andere wantsenfamilies	68
Register	71

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door bijdragen van BIJ12 en het Prins Bernhard Cultuurfonds.

PRINS BERNHARD
CULTUURFONDS

De kunst van het geven

Werkt voor provincies

INLEIDING

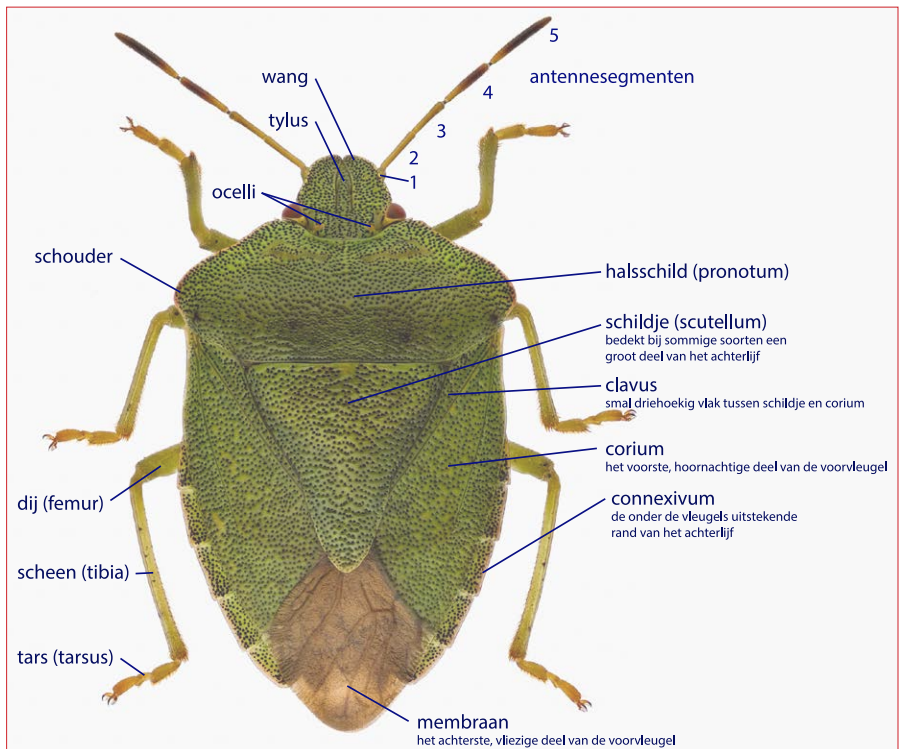
Dit boekje maakt het mogelijk de volwassen exemplaren van tien op het land levende wantsenfamilies op naam te brengen (tabel 1). Het boekje bevat geen sleutel en na de juiste familie te hebben bepaald ga je gewoon bladeren totdat je een plaatje ziet wat op het door jouw

gevonden beest lijkt. De tekst bij dit plaatje vertelt wat de diagnostische kenmerken zijn. Als deze kloppen controleer je of de biotoop en de verspreiding waarschijnlijk zijn, waarna je een foto kan maken en het dier kan invoeren op Waarneming.nl of Telmee.nl.

WANTSEN

Kenmerkend voor wantsen is dat de voorvleugels deels verhard zijn en deels vliezig (figuur 1). Wantsen lijken oppervlakkig gezien op kevers. Kevers hebben echter nooit voorvleugels

die deels vliezig zijn en hebben bijtende monddelen, terwijl wantsen een zuignuit hebben. Figuur 1 laat de voor wantsen belangrijke kenmerken zien.

Figuur 1 Voor de determinatie belangrijke kenmerken van wantsen.

Tabel 1 Wantsenfamilies in Nederland verdeeld in landwantsen (24 families) en water- en oppervlaktewantsen (12 families). De vet gedrukte families worden in deze veldgids behandeld.

LANDWANTSEN		Aantal soorten	Aantal genera	Levenswijze	Hoofdvoedsel
Acanthosomatidae	kielwantsen	7	4	land	planten
Alydidae	kromsprietwantsen	1	1	land	planten
Anthocoridae	bloemwantsen	41	16	land	dieren
Aradidae	schorswantsen	7	2	land	schimmels
Berytidae	steltwantsen	9	4	land	planten
Ceratocombidae	bladmoswantsen	1	1	land	dieren
Cimicidae	bedwantsen	5	2	land	dieren
Coreidae	randwantsen	13	10	land	planten
Cydnidae	graafwantsen	10	7	land	planten
Dipsochoridae	veenmoswantsen	2	2	land	dieren
Lygaeidae	bodemwantsen	98	47	land	planten
Microphysidae	korstmoswantsen	6	1	land	dieren
Miridae	blindwantsen	241	98	land	planten
Nabidae	sikkelwantsen	13	3	land	dieren
Pentatomidae	schildwantsen	35	26	land	planten/dieren
Piesmatidae	amarantwantsen	3	2	land	planten
Pyrrhocoridae	vuurwantsen	1	1	land	planten
Reduviidae	roofwantsen	10	6	land	dieren
Rhopalidae	glasvleugelwantsen	10	7	land	planten
Saldidae	oeverwantsen	20	7	land	dieren
Scutelleridae	pantserwantsen	6	3	land	planten
Stenocephalidae	wolfsmelkwantsen	2	1	land	planten
Thyreocoridae	viooltjeswantsen	1	1	land	planten
Tingidae	netwantsen	35	16	land	planten
Subtotaal		577	268		
WATER- EN OPPERVLAKTEWANTSEN		Aantal soorten	Aantal genera	Levenswijze	Hoofdvoedsel
Aphelocheiridae	rivierbodemwantsen	1	1	water	dieren
Corixidae	duikerwantsen	29	8	water	planten/dieren
Gerridae	schaatsenrijders	9	3	wateroppervlak	dieren
Hebridae	moslopers	2	1	wateroppervlak	dieren
Hydrometridae	vijverlopers	2	1	wateroppervlak	dieren
Mesoveliidae	bladlopers	1	1	wateroppervlak	dieren
Micronectidae	dwerghduikerwantsen	4	1	water	planten/dieren
Naucoridae	platte waterwantsen	2	2	water	dieren
Nepidae	waterscorpionen	2	2	water	dieren
Notonectidae	bootsmannetjes	6	1	water	dieren
Pleidae	dwerghbootsmannetjes	1	1	water	dieren
Veliidae	beek- en dwerglopers	5	2	wateroppervlak	dieren
Subtotaal		64	24		
TOTAAL		641	292		

WELKE WANTSEN STAAN IN DE VELDGIDS?

Deze veldgids behandelt 86 van de 641 in Nederland gevonden wantsen. Tabel 1 geeft een overzicht van de in Nederland voorkomende families, waarbij is aangegeven of ze in dit boekje staan. De soorten van de in dit boekje behandelde families zijn vrij groot en vrij makkelijk te herkennen. Met de informatie in het

onderstaande kader kan je bepalen of de door jou gevonden soort tot één van de behandelde families behoort. Vind je een op het land levende wants die groter is dan een halve centimeter, dan is de kans groot dat hij in dit boekje staat.

ADULT OF NIMF?

Nadat ze uit het ei zijn gekomen doorlopen wantsen vier of vijf nimfenstadia. Deze nimfen kunnen niet met dit boekje op naam gebracht worden. Nimfen hebben geen vleugels, maar bij het laatste stadium zijn de toekomstige vleugels al in aanleg zichtbaar: de vleugelaanleg. Deze reiken in tegenstelling tot de vleugels van de meeste kortvleugelige volwassen exemplaren nooit verder dan halverwege het achterlijf (figuur 2a). Er zijn ongevleugelde wantsen en soorten met extreem korte vleugels, maar niet bij de hier behandelde soorten. Zijn de vleugels langer dan de helft van het achterlijf

dan heb je een volwassen exemplaar te pakken (figuur 2b). Er zijn echter enkele soorten wantsen waarbij de volwassen exemplaren korte vleugels hebben. Van de in dit boekje behandelde soorten gaat het om de kleine slanke glasvleugelwants *Myrmus miriformis* (p 17.), de grote slanke glasvleugelwants *Chorosoma schillingii* (p 16.) en de vuurwants *Pyrrhocoris apterus* (p 13.). Deze drie soorten hebben gelukkig een karakteristiek uiterlijk, waardoor ze makkelijk te herkennen zijn. In het kader op p. 8-9 staat een eenvoudige tabel tot de families.

Figuur 2 Bij nimfen van wantsen zijn de vleugels afwezig of heel kort. **A** vijfde stadiumnimf van de groene schildwants; **B** adult exemplaar.

Kader: snelle tabel tot de families

In Nederland komen 641 soorten wantsen voor die tot 36 verschillende families behoren. Het bepalen van de familie is vaak lastig. De onderstaande tabel maakt gebruik van eenvoudige kenmerken en maakt het mogelijk om in de meeste gevallen eenvoudig tot de familie te komen. Begin bij vraag 1. Als je de vraag met nee beantwoord, ga je naar de volgende vraag net zolang tot je ergens op uitkomt.

1. Zwemt de wants in of loopt de wants op het water? In Nederland komen 64 water- en oppervlaktewantsen voor. Geen van deze worden in dit boekje behandeld. Ze zijn goed te determineren met Tempelman & Van Haaren (2009).

2. Is de wants kleiner dan 3 mm? Er zijn in Nederland drie wantsenfamilies waarvan alle soorten kleiner zijn dan 3 mm: Ceratocombidae (bladmoswantsen), Microphysidae (korstmoswantsen) en Dipsocoridae (veenmoswantsen). Daarnaast zijn er enkele andere op het land levende families waarvan enkele soorten kleiner zijn dan 3 mm (Anthocoridae, Lygaeidae, Miridae, Piesmatidae, Tingidae). Geen van deze families wordt in dit boekje behandeld. De soorten van de in dit boekje behandelde families zijn altijd groter dan 3 mm.

3. Heeft de wants vijf antenneleden en bedekt het schildje het snijpunt van de clavus? De adulten van vijf families zijn van alle andere wantsen te onderscheiden doordat ze vijf in plaats van vier antenneleden hebben. Dit is echter op foto's vaak moeilijk te zien. Een ander kenmerk dat ze onderscheidt van andere wantsen is dat het snijpunt van de clavus samenvalt of geheel bedekt wordt door de punt van het schildje. Vertoont de wants deze kenmerken dan wordt deze in dit boekje behandeld en behoort ze tot de Acanthosomatidae (kielwantsen, p. 37), Cydnidae (graafwantsen, p. 30), Pentatomidae (schildwantsen, p. 46), Scutelleridae (pantserwantsen, p. 42) of Thyreocoridae (viooltjeswantsen, p. 36).

4. Bestaan de voorvleugels uit een fijn netwerk van cellen? Bij twee wantsenfamilies, de Tingidae (netwantsen) en de Piesmatidae (amarantwantsen), bestaan de voorvleugels uit een netwerk van cellen. Deze staan niet in dit boekje. De Tingidae zijn goed op naam te brengen met de Soortzoeker Netwantsen (determineren.nederlandsesoorten.nl).

5. Heeft de wants geen ocelli maar wel een cuneus? De blindwantsen vormen de grootste Nederlandse familie van de wantsen. Ze hebben in tegenstelling tot andere wantsen geen ocelli en hebben halverwege het achterlijf een knik in de vleugels zitten (de cuneus). Deze wantsen worden niet in dit boekje behandeld.

6. Is de achterrand van het halsschild hol? Bij de meeste wantsen is de achterrand van het halsschild recht of bol. Uitzondering zijn de Anthocoridae waarbij de achterrand van het halsschild hol is. Heb je een wants waarbij de achterrand van het halsschild hol is en die kleiner is dan 5 mm dan heb je hoogstwaarschijnlijk een Anthocoridae. Deze familie staat niet in dit boekje. De soorten zijn vaak lastig te herkennen. Een soort die je bij het zoeken van wantsen vaak zal tegenkomen is *Anthocoris nemoralis* (p. 68). Let op, sommige bodemwantsen hebben de achterrand van het halsschild ook hol.

7. Zitten er in het voorste deel van de voorvleugel doorzichtige vensters? Een aantal soorten van de familie van de Rhopalidae (glasvleugelwantsen) hebben doorzichtige vensters in de voorvleugels en zijn daaraan te herkennen. Bij veel glasvleugelwantsen zijn de laatste antenneleden ietwat knotsvormig. Helaas zijn er drie

MEER WETEN OVER DE WANTSSEN IN DIT BOEKJE?

Meer over de tien families die in dit boekje worden behandeld is te vinden op internet:

- Waarneming.nl: kaarten en foto's
- British bugs: foto's en goede teksten over her-

kenning en biotoop

– heteroptera.eu: een groot aantal goede foto's van adulten en nimfen

Er zijn verschillende boeken die informatie be-

soorten van deze familie die geen doorzichtige vensters in de voorvleugels hebben (zie volgende vraag). Deze familie wordt in dit boekje behandeld (p. 15).

8. Is het een van de drie afwijkende glasvleugelwantsen? Drie soorten Rhopalidae zijn afwijkend van de rest maar hebben gelukkig een redelijk karakteristiek uiterlijk: kleine slanke glasvleugelwants *Myrmus miriformis* (p. 17), grote slanke glasvleugelwants *Chrosoma schillingii* (p. 16) en kaneelglasvleugelwants *Corizus hyoscyami* (p. 16).

9. Leven de dieren op kale, meestal vochtige bodem, hebben ze een ovaal achterlijf en een korte kop met relatief grote ogen? Als je een wants ziet die over kale vochtige bodem loopt is de kans groot dat het om een Saldidae (oeverwants, p. 70) gaat. Deze wantsen hebben een ovaal achterlijf en een korte kop met relatief grote ogen. Ze hebben nooit heldere kleuren en zijn grotendeels donker met een patroon van lichte beige vlekken. De soorten zijn moeilijk op naam te brengen en worden in dit boekje niet behandeld.

10. Is de zuignuit gebogen en ligt deze niet strak tegen de kop aan? Bij de meeste wantsenfamilies ligt de snuitsnuit tegen de onderkant van de kop aan. Bij de Nabidae en Reduviidae is de snuit echter gebogen en zit er duidelijk ruimte tussen de onderkant van de kop en de zuignuit. Deze twee families worden niet in dit boekje behandeld. De soorten van de geslachten *Himacerus* en *Nabis* (p. 70) zal je bij het zoeken van wantsen regelmatig tegenkomen.

11. Steekt het achterlijf aan de zijkanten onder de vleugels uit zodat het connexivum zichtbaar is? Het connexivum is bij vier van de overgebleven families duidelijk zichtbaar en valt vaak op doordat het geblokt is. Drie van deze families worden in dit boekje behandeld: Coreidae (randwantsen, p. 23),

Stenocephalidae (wolfsmelkwantsen, p. 14) en Alydidae (kromsprietwantsen, p. 22). De vierde, de schorswantsen Aradidae (p. 68), kom je niet zo vaak tegen. De schorswantsen zijn boombewoners die een buitengewoon platte bouw hebben en daardoor eigenlijk niet met de andere drie verward kunnen worden.

12. Zijn de poten opvallend lang? Berytidae (steltwantsen, p. 68) zijn aan hun zeer lange en vaak erg dunne poten goed te herkennen. Vaak is de top van de dijen iets verdikt. Vier soorten van de familie Reduviidae hebben ook erg lange en dunne poten (*Empicoris*, muggenwantsen) maar deze hebben de top van de dijen niet verdikt.

13. Bevind je je in een slecht hotel en is de wants bruin, behaard en 'vleugelloos'? Behalve in slechte hotels kan je soorten van de familie van de bedwantsen Cimicidae ook tegenkomen in verblijven van vleermuizen, duiventillen of in nesten van zwaluwen.

14. Is het geen van de bovengenoemde families en is de wants een combinatie van zwart, grijs, bruin of wit. Als je wants tot geen van de bovengenoemde families behoort heb je waarschijnlijk een bodemwants te pakken. Het overgrote deel van de bodemwantsen hebben geen felle kleuren maar hebben vaak een mooi patroon van zwart, grijs, bruin of wit. Uitzondering zijn de ridderwantsen (Lygaeinae) die zwart-rood gekleurd zijn. Bodemwantsen zijn vrij stevig gebouwd en een aantal soorten hebben doorns op de voordijen. Ze lopen meestal over de grond of in lage vegetatie maar de zeer algemene berkenwants *Kleidocerys resedae* (p. 68) zit vaak in bomen en enkele andere soorten waaronder de brandnetelwants *Heterogaster urticae* (p. 69) bevinden zich vaak in kruidenvegetaties.

vatten over een deel van de hier behandelde families. Het Franstalige boek van Lupoli & Dusoulie (2015) geeft uitgebreide informatie en foto's van alle Franse Pentatomoidea. Het Deenstalige boek van Nielsen & Skipper (2015) geeft foto's (adulten en nimfen), ver-

spreidingskaarten en vliegtijdigrammen van de Deense Coreoidea en Pentatomoidea. Het Franstalige boek van Rintala & Rinne (2011) geeft informatie over alle Finse wantsen, inclusief de hier behandelde families, met foto's, schematische verspreidingskaarten en infor-

matie over de fenologie. Het Zweedstalige veldgidsje van Coulianos (2012) bevat mooie foto's van veel in Nederland voorkomende soorten en een Zweedstalige tabel. Deel vier en vijf (supplement) van de vijfdelige Duitse

boekserie over wantsen gaat over de tien hier behandelde families (Wachmann et al. 2008). Naast foto's bevat dit boek Duitstalige tekst over de verspreiding en biotoopkeuze in Duitsland.

MEER WETEN OVER WANTSSEN?

Als je naast de tien hier behandelde families ook aan de gang wil met de andere families, dan kan je allereerst terecht op internet. Waarneming.nl bevat informatie over alle Nederlandse soorten. Andere goede sites zijn British Bugs, miridae.dk en heteroptera.eu. Op determineren.nederlandsesoorten.nl staan soortzoekers van onder meer de netwantsen en in de komende jaren zullen daar andere groepen wantsen aan worden toegevoegd. Informatie over de verspreiding en fenologie in Nederland is te vinden in de serie verspreidingsatlasjes (Aukema et al. 2002, Aukema & Hermes 2006, 2014, 2016). Een groot aantal artikelen over de Nederlandse wantsen is te vinden op repository.naturalis.nl of natuurtijdschriften.nl (zoek op 'wants' of op 'Heteroptera'). Het fraaie boek over de Finse wantsen (in het Fins) bevat foto's van meer dan 500 soorten (Rintala & Rinne, 2011). Voor Denemarken is een fraai geïllustreerd overzicht van de blindwantsen (Miridae) verschenen (Skipper 2013). De hierboven al genoemde Duitse serie behandelt de verspreiding en biotoopkeuze van alle Duitse wantsen in vijf rijk geïllustreerde delen (Wachmann et al. 2004, 2006, 2007, 2008, 2012). Voor determinatie van alle Nederlandse wateren oppervlaktewantsen kan gebruik worden gemaakt van Tempelman & Haaren (2009) of van de nogal dure Belgische tabel (Stoffelen et al. 2013). Voor de meeste andere wantsenfamilies zijn er geen goede determinatietabellen voorhanden. De herdruk uit 2005 van Southwood & Leston (1959) is een nuttige aanschaf.

De tabellen in dit boek zijn deels incompleet maar nog steeds nuttig en de teksten over verspreiding en ecologie zijn goed. De Duitstalige tabellen van Stichel (1955-1952) zijn deels verouderd maar wel bruikbaar. Hetzelfde geldt voor de Duitstalige tabellen van Wagner (1956, 1967). De boekenserie Faune de France bevat een groot aantal delen over wantsen. Enkele daarvan zijn als pdf op internet beschikbaar (faunedefrance.org). Deze boeken zijn in het Frans en sommige behandelen de soorten van een groot deel van Europa, wat maakt dat ze niet eenvoudig in gebruik zijn. Gelukkig zijn recenter ook enkele delen uitgekomen van aantrekkelijke groepen, waarvan de sleutels tweetalig zijn (Frans, Engels). Het gaat om drie delen over de Pentatomoidea (Derjanschi & Péricart 2005, Péricart 2010, Ribes & Pagola-Carte 2013). Het deel over Coreoidea (Moulet 1995) is nog geheel in het Frans, maar van belang omdat het de meest recente tabel voor deze groep is. Kan je er echt geen genoeg van krijgen dan kan je via corisa.de een cd bestellen met foto's van meer dan 2200 Europese wantsen (Strauss 2016, cd-rom). Op de website heteropteron.de staat informatie over de Arbeitsgruppe Mitteleuropäischer Heteropterologen met daarbij pdf's van hun mededelingenblad. Op www.britishbugs.org.uk zijn de nieuwsbrieven (Het News) van UK Heteroptera Recording Schemes te vinden. Al deze boeken zijn in te zien en te lenen bij de bibliotheek van de Nederlandse Entomologische Vereniging (zie nev.nl).

WANTSSEN ZOEKEN

De wantsen van de in dit boekje behandelde families kan je in elk terrestrisch biotoop tegenkomen. De meeste soorten houden zich op in de vegetatie, maar een deel van de soorten bevindt zich op of zelfs in de bodem. Regelmatig zal je wantsen vinden als je vegetatie of de bodem afspeurt, maar er zijn drie methoden die je slaagkans sterk vergroten: kloppen, slepen en het afspeuren van de grond onder rozetten van planten.

Kloppen Een groot aantal wantsen heeft een voorkeur voor bomen en struiken. Deze zijn het beste te vinden met behulp van een paraplu: houd de paraplu omgekeerd onder takken en sla vervolgens met een stok op de takken en bladeren. Op deze manier kan je vaak vrij gemakkelijk schildwantsen, kielwantsen en, in mindere mate, randwantsen vinden. Niet alle bomen en struiken zijn even geschikt, zo levert vlier zelden wat op, terwijl meidoorn en eik bijna garantie geven op succes. Soorten die door het afkloppen van loofbomen en struiken veel worden gevonden zijn meidoornkielwants *Acanthosoma haemorrhoidale*, berkenkielwants *Elasmostethus interstinctus*, gewone kielwants *Elasmucha grisea*, groene schildwants *Palomena prasina*, roodpootschildwants *Pentatoma rufipes* en slanke randwants *Gonocerus acuteangulatus*. Het op een vergelijkbare manier afkloppen van brem levert vaak bremschildwants *Piezodorus lituratus* op, terwijl jeneverbes en den kans geven op respectievelijk jeneverbesschildwants *Chlorochroa juniperina* en dennenschildwants *Chlorochroa picicola*. Op den kan je op deze manier ook de bladpootwants *Leptoglossus occidentalis* tegenkomen.

Slepen Het met een stevig net door vegetatie slepen is de beste manier om een groot aantal in de vegetatie levende wantsen te vinden. Het is

daarbij van belang dat je een net hebt met een stevige en vrij zware rand, zodat je door de vegetatie heen kan slaan. Goede netten zijn te koop bij NHBS (www.nhbs.com). Open, middelhoge en kruidenrijke vegetaties zijn het rijkst aan soorten. Op dit soort plekken zijn soorten als bessenschildwants *Dolycoris baccarum*, koolschildwants *Eurydema oleracea*, blauwe schildwants *Zicrona caerulea*, zuringrandwants *Coreus marginatus* en verschillende soorten glasvleugelwantsen Rhopalidae te vinden. Zandige, lage vegetaties zijn goed voor mijterschildwantsen *Aelia* sp. en zandschildwantsen *Sciocoris* sp. Op droge graslanden in zandige gebieden is vaak de grote slanke glasvleugelwants *Chorosoma schillingii* aanwezig. Het slepen over de bodem tussen heidevegetaties is een goede manier om heideschildwants *Rhacognathus punctatus* en tweetandschildwants *Picromerus bidens* te vinden. Veel soorten zijn vrij nauw verbonden met specifieke planten en kunnen daarom gericht worden gezocht door het slepen van deze planten.

Afzoeken bladrozetten Veel soorten zijn te vinden door het afzoeken van bladrozetten. Het gaat daarbij om soorten die in of onder bladrozetten beschutting zoeken. Zo is de bessenschildwants *Dolycoris baccarum* vaak te vinden tussen de bladeren van toortsen. Daarnaast zijn er een aantal bodembewonende soorten die onder bladeren beschutting zoeken. Dit geldt onder meer voor veel graafwantsen. Rozetten van ruwbladigen, zoals slangenkruid en ossentong, geven kans op het vinden van ossentonggraafwants *Sehirus morio* en de kleine borstelige graafwants *Byrsinus flavicornis*. In de duinen kan je door het afzoeken van de bodem onder stengels van kleverige reigersbek de reigersbekrandwants *Arenocoris fallenii* vinden.

LITERATUUR

- Aukema, B. & D.J. Hermes 2006. Verspreidingsatlas Nederlandse wantsen (Hemiptera: Heteroptera). Deel II: Cimicomorpha I (Tingidae, Microphysidae, Nabidae, Anthracoridae, Cimicidae & Reduviidae). – EIS-Nederland, Leiden.
- Aukema, B. & D.J. Hermes 2014. Verspreidingsatlas Nederlandse wantsen (Hemiptera: Heteroptera). Deel III: Cimicomorpha II (Mirida). – EIS Kenniscentrum insecten en andere ongewervelden, Leiden.
- Aukema, B. & D.J. Hermes 2016. Verspreidingsatlas Nederlandse wantsen (Hemiptera: Heteroptera). Deel IV: Pentatomomorpha I (Aradidae, Lygaeidae, Piesmatidae, Berytidae en Pyrrhocoridae). – EIS Kenniscentrum insecten en andere ongewervelden, Leiden.
- Aukema, B. J.G.M. Cuppen, N. Nieser & D. Tempelman 2002. Verspreidingsatlas Nederlandse wantsen (Hemiptera: Heteroptera). Deel I: Dipsocoromorpha, Nepomorpha, Gerromorpha & Leptopodomorpha. – EIS-Nederland, Leiden.
- Coulianos, C.C. 2012. Bärffisar i Sverige – en fälthandbok. – Entomologiska föreningen i Stockholm, Stockholm.
- Derjanschi, V. & J. Péricart 2005. Hémiptères Pentatomoidea euro-méditerranéens. 1. – Faune de France 90: 1-494.
- Lupoli, R. & F. Dusoulier 2015. Les punaises Pentatomoidea de France. – Editions Ancyrosoma, Fontenay-sous-Bois.
- Moulet, P. 1995. Hémiptères Coreoidea (Coreidae, Rhopalidae, Alydidae), Pyrrhocoridae, Stenocephalidae euro-méditerranéens. – Faune de France 81: 1-336.
- Nielsen, O.F. & L. Skipper 2015. Danmarks bredtaeger, randtaeger of ildtaeger. – Apollo Booksellers.
- Péricart, J. 2010. Hémiptères Pentatomoidea euro-méditerranéens. 3. – Faune de France 93: 1-291.
- Ribes, J. 2013. Hémiptères Pentatomoidea euro-méditerranéens. 2. – Faune de France 96: 1-494.
- Rintala, T. & V. Rinne 2011. Suomen Luteet. – Hyönteistarvike TIBIALE Oy, Helsinki.
- Skipper, L. 2013. Danmarks blomstertaeger. – Apollo Booksellers.
- Stichel, W. 1955-1962. Illustrierte Bestimmungstabellen der Wanzen. II. Europa. – Hemiptera-Heteroptera Europae 1: 1-168, 2: 169-907, 3: 1-428, 4: 1-838, General Index: 1-111. Stichel, Berlin-Hermsdorf.
- Stoffelen, E. H. Henderickx, T. Vercauteren, K. Lock & R. Bosmans 2013. De water- en oppervlaktewantsen van België. – Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN), Brussel.
- Strauss, G. 2016. CORISA Wanzenabbildungen. CD-ROM – Biberach, 2013 [corisa.de].
- Tempelman, D. & T. van Haaren 2009. Wateren oppervlaktewantsen van Nederland. – Jeugdbondsuitgeverij, Utrecht.
- Wachmann, E., A. Melber & J. Deckert 2004. Wanzen 2 – Tierwelt Deutschlands 75: 1-294.
- Wachmann, E., A. Melber & J. Deckert 2006. Wanzen 1 – Tierwelt Deutschlands 77: 1-263.
- Wachmann, E., A. Melber & J. Deckert 2007. Wanzen 3 – Tierwelt Deutschlands 78: 1-272.
- Wachmann, E., A. Melber & J. Deckert 2008. Wanzen 4 – Tierwelt Deutschlands 81: 1-230.
- Wachmann, E., A. Melber & J. Deckert 2012. Wanzen 5 – Tierwelt Deutschlands 82: 1-256.
- Wagner, E. 1966. Wanzen oder Heteropteren. I. Pentatomomorpha [sic]. – Tierwelt Deutschlands 54: 1-235.
- Wagner, E. 1967. Wanzen oder Heteropteren. II. Cimicomorpha. – Tierwelt Deutschlands 55: 1-179.

SOORTEN

PYRRHOCORIDAE – VUURWANTSEN

In Nederland komt slechts één soort van de familie Pyrrhocoridae voor.

Pyrrhocoris apterus – Vuurwants

Herkenning – 9-11,5 mm. Zwarte wants met felle rode tekening en doorgaans halflange, afgeknotte vleugels. Kan verward worden met kaneelglasvleugelwants *Corizus hyoscyami* (p. 16) of met prachtridderwantsen *Lygaeus* spec. (p. 69), maar deze hebben een deels rode kop en vleugels die altijd tot het eind van het achterlijf reiken.

Voorkomen – Warmteminnende soort, die de afgelopen jaren sterk vooruit is gegaan. Nu zeer algemeen op de binnenlandse zandgronden en in Zeeland, daarbuiten schaars. Niet op de waddeneilanden.

Biotoop – Grotendeels beperkt tot steden, dorpen of anderszins sterk door de mens beïnvloede biotopen en vooral te vinden in de buurt van lindebomen en kaasjeskruiden. De dieren bevinden zich voornamelijk op de grond en zijn vaak in hoge dichtheden aanwezig.

Fenologie adult – Heeft doorgaans één generatie per jaar, waarvan de volwassen dieren overwinteren. In warme jaren soms een partiële tweede generatie, waarvan ook de nimfen kunnen overwinteren. Wordt het hele jaar aangetroffen met een piek in het voorjaar (maart-mei) en de zomer (juli-oktober).

STENOCEPHALIDAE – WOLFSMELKWANTSEN

In Nederland komen twee soorten van de familie Stenocephalidae voor. Door hun donkerbruine uiterlijk met geblokt connexivum, tweekleurige achterdijen en geblokte antennen zijn ze makkelijk te onderscheiden van andere wantsenfamilies.

Dicranocephalus agilis – Grote wolfsmelkwants

Herkenning – 11,2-13,5 mm. Grotendeels donkerbruin met de volgende beige accenten: scherp afgezette vlekken op het connexivum, vier lichte ringen op de antennen en de gele basale helft van de dijen. Op basis van uiterlijke kenmerken lastig te onderscheiden van de kleine wolfsmelkwants *D. medius*.

Voorkomen – Zeer zeldzaam, enkele verspreide waarnemingen in Zuid-Holland, Noord-Brabant en Limburg. Sinds 1963 niet meer in Nederland waargenomen.

Biotoop – In Duitsland vooral op cipreswolfsmelk en in Groot-Brittannië vooral op zeewolfsmelk. In Midden-Limburg in de vijftiger jaren van de vorige eeuw langs de Maas op zandwolfsmelk.

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Waargenomen van mei tot in september.

Dicranocephalus medius – Kleine wolfsmelkwants

Herkenning – 8,6-11,4 mm. Grotendeels donkerbruin met de volgende beige accenten: scherp afgezette vlekken op het connexivum, vier lichte ringen op de antennen en de gele basale helft van de dijen. Op basis van uiterlijke kenmerken lastig te onderscheiden van de grote wolfsmelkwants *D. agilis*.

Voorkomen – Zeer zeldzaam in het zuiden van het land. Recent ook een vondst op Texel en elders alleen enkele oude waarnemingen bij Arnhem en in de Amsterdamse Waterleidingduinen

Biotoop – Op en onder cipreswolfsmelk, maar ook gemeld van amandelwolfsmelk en zandwolfsmelk.

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Waargenomen van mei tot in oktober.

RHOPALIDAE – GLASVLEUGELWANTSEN

In Nederland komen tien soorten van de familie Rhopalidae voor. Drie soorten zijn afwijkend van de rest, maar hebben een karakteristiek uiterlijk: de kleine slanke glasvleugelwants *Myrmus miriformis* (p. 17), de grote slanke glasvleugelwants *Chorosoma schillingii* (p. 16) en de kaneelglasvleugelwants *Corizus hyoscyami* (p. 16). De overige zijn te herkennen aan de doorzichtige vensters in het verharde deel van de voorvleugels. Tevens hebben ze een groot aantal aders in het doorzichtige deel van de vleugel. Het laatste sprietlid is bij de meeste soorten iets knotsvormig verdikt, maar dit komt ook voor bij sommige andere families.

Brachycarenum tigrinus – Zwartgespikkelde glasvleugelwants

Herkenning – 6.2-7.0 mm. Grijsgeel gekleurde wants met een grotendeels licht gekleurd connexivum, uitgebreide zwarte tekening op de kop, een groot aantal zwarte vlekken op het halsschild en een schildje dat aan de basis deels zwart is.

Voorkomen – Vrij schaars op de binnenlandse zandgronden, algemener in het zuidoosten. Ook op de waddeneilanden en in Groningen.

Biotoop – Komt voor op droge, warme ruderaal graslanden en braakliggende terreinen. Vaak op plekken met kruisbloemigen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan gedurende het hele jaar worden waargenomen, maar de meeste waarnemingen komen uit de maanden juni tot en met augustus. Onder gunstige omstandigheden kan zich mogelijk een tweede generatie ontwikkelen.

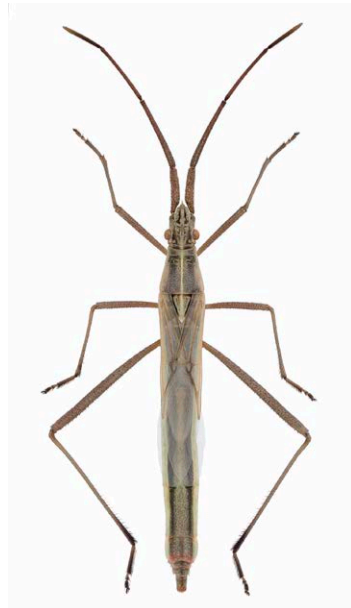
Chorosoma schillingii – Grote slanke glasvleugelwants

Herkenning – 13-16 mm. Zeer slank gebouwde wants die is te herkennen aan het forse formaat en de korte vleugels, die tot ongeveer twee derde van het achterlijf reiken. Lijkt meer op sommige blindwantsen (Miridae) dan op de andere Rhopalidae, maar is van blindwantsen te onderscheiden door de aanwezigheid van ocelli en de vele aders in het membraan.

Voorkomen – Zeer algemeen in de duinen en op de hogere zandgronden, ook op de waddeneilanden.

Biotoop – Op grassen in droge, warme duingraslanden en op heidevelden.

Fenologie adult – Overwintert als ei. Volwassen dieren zijn waargenomen van juni tot in oktober, maar vooral in juli en augustus

Corizus hyoscyami – Kaneelglasvleugelwants

Herkenning – 8.5-10.3 mm. Makkelijk herkenbaar aan de felrode tekening op het verder zwarte lijf. Kan verward worden met de vuurwants *Pyrrhocoris apterus* (p. 13) en prachtridderwantsen *Lygaeus* spec. (p. 69). *Pyrrhocoris apterus* heeft echter een geheel zwarte kop en *Lygaeus* spec. hebben een opvallend wit vlekkenpatroon op het membraan.

Voorkomen – Algemeen in een groot deel van Nederland, maar schaars in de drie noordelijke provincies en de kop van Noord-Holland. Op de waddeneilanden alleen bekend van Schiermonnikoog.

Biotoop – Allerlei open en halfopen kruiden- en grasvegetaties. Wordt gevonden in natuurgebieden, maar ook in allerlei ruigere graslanden, zoals wegbermen en overhoekjes. Reigersbek is een belangrijke waardplant.

Fenologie adult – Overwintert als adult en wordt voornamelijk gevonden van april tot oktober met een duidelijke piek in augustus van de nieuwe generatie. Onder gunstige omstandigheden kan zich mogelijk een tweede generatie ontwikkelen.

Myrmus miriformis – Kleine slanke glasvleugelwants

Herkening – 6.5-9.0 mm. De kleine slanke glasvleugelwants is een langwerpige gebouwde soort met een groene of soms (alleen mannetjes) bruine grondkleur. Het overgrote deel van de dieren heeft korte vleugels en kan daardoor makkelijk worden aangezien voor een onvolwassen wants. Door de meestal groene kleur, de vorm en de korte vleugels is ze nauwelijks met andere soorten te verwarren.

Voorkomen – Zeer algemeen in de duinen en op de hoge zandgronden. Ook op de waddeneilanden.

Biotoop – Leeft op grassen in droge, warme duingrasslanden en heidevelden.

Fenologie adult – Overwintert als ei en adulten worden van juni tot in oktober aangetroffen.

♂ brachypter

♀ brachypter

♂ macropter

Rhopalus maculatus – Gestippelde glasvleugelwants

Herkenning – 7.2-8.5 mm. De drie soorten van het geslacht *Rhopalus* kunnen verward worden met de soorten van het geslacht *Stictopleurus* (p. 20-21), maar de top van het schildje is smal en langer dan breed. *Rhopalus maculatus* is van *R. subrufus* te onderscheiden doordat het versmalde uiteinde van het schildje aan de top afgerond is (ingekeept bij *subrufus*) en van *R. parumpunctatus* doordat de bovenkant van het achterlijf bruin tot rood is met een zwarte tekening (zwart met bruine tot rode tekening in *R. parumpunctatus*, zie tekening).

Voorkomen – Verspreid in het binnenland.

Biotoop – Leeft in vochtige biotopen op wateraardbei.

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Volwassen dieren zijn waargenomen van april tot in oktober met pieken in juni en augustus.

Rhopalus parumpunctatus – Bruinrode glasvleugelwants

Herkenning – 6.2-7.5 mm. De drie soorten van het geslacht *Rhopalus* kunnen verward worden met de soorten van het geslacht *Stictopleurus* (p. 20-21), maar de top van het schildje is smal en langer dan breed. *Rhopalus parumpunctatus* is van *R. subrufus* te onderscheiden doordat het versmalde uiteinde van het schildje aan de top afgerond is (ingekeept bij *subrufus*) en is van *R. maculatus* te onderscheiden doordat de bovenkant van het achterlijf zwart is met een bruine tot rode tekening (grotendeels bruin tot rood met een beperkte zwarte tekening bij *R. maculatus*, zie tekening).

Voorkomen – Zeer algemeen op de binnenlandse zandgronden en in de duinen. Ook op de waddeneilanden.

Biotoop – Allerlei droge, onbeschaduwde en kruidenrijke graslanden. Niet op kleigronden.

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Volwassen dieren zijn het hele jaar waargenomen met een duidelijke piek in juli en augustus.

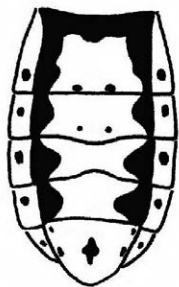
Rhopalus subrufus – Geblokte glasvleugelwants

Herkenning – 6.5-7.7 mm. De drie soorten van het geslacht *Rhopalus* kunnen verward worden met de soorten van het geslacht *Stictopleurus* (p. 20-21), maar de top van het schildje is smal en langer dan breed. *Rhopalus subrufus* is van alle andere soorten te onderscheiden, doordat het versmalde uiteinde van het schildje op de top niet afgerond, maar juist iets ingekeept en opvallend licht van kleur is (min of meer wit).

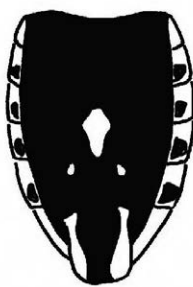
Voorkomen – Algemeen en in een groot deel van Nederland te vinden. Naar het noorden toe ontbrekend of zeer zeldzaam. Op de waddeneilanden alleen van Texel bekend.

Biotoop – In min of meer vochtige en licht beschaduwde biotopen, langs bosranden en in struwelen. Robertskruid lijkt de belangrijkste waardplant

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Volwassen dieren kunnen het hele jaar worden aangetroffen met pieken in mei/juni (overwinteraars) en augustus (nieuwe generatie).

Rhopalus maculatus

Rhopalus parumpunctatus

Rhopalus subrufus

De drie soorten van het genus *Rhopalus* kunnen herkend worden aan het uiteinde van het schildje (wit en ingekeept bij *R. subrufus*) en de hier afgebeelde tekening op het achterlijf (onder de vleugels) die bij *R. maculatus* grotendeels licht is maar bij de andere twee juist grotendeels donker.

Liorhyssus hyalinus – Langvleugelige glasvleugelwants

Herkenning – 5.9-7.1 mm. Een grijsbruine tot steenrode soort die van alle andere glasvleugelwantsen te onderscheiden is doordat de vleugels ver voorbij het achterlijf uitsteken. Heeft geen tekening op het connexivum en het centrale deel van de rug is zwart met midden op elk segment een zwarte vlek.

Voorkomen – Schaars, maar verspreid over het land waargenomen en ook op de waddeneilanden

Biotoop – Kruidenrijke vegetaties zoals graslanden, overhoekjes en braakliggende terreinen. Vaak op plekken met composieten, met name melkdistels en verwanten.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan het hele jaar door worden waargenomen. De meeste waarnemingen stammen uit juni (overwintersaars) en augustus/september (nieuwe generatie).

Stictopleurus abutilon – Brilglasvleugelwants

Herkenning – 7.0-8.7 mm. De twee soorten van het geslacht *Stictopleurus* kunnen verward worden met de soorten van het geslacht *Rhopalus* (p. 18-19), maar de top van het schildje is ongeveer even lang als breed (langer dan breed bij *Rhopalus*). Het connexivum is altijd gebandeerd. De twee *Stictopleurus* soorten zijn lastig van elkaar te onderscheiden. Op de voorrand van het halsschild bevindt zich een smalle, gezwollen lijst, die bij *S. punctatonervosus* gepunteerd is (glad bij *S. abutilon*). Bij *S. abutilon* eindigt die lijst bovendien in twee duidelijk gesloten cirkeltjes, zodat het geheel op een brillette lijkt.

Voorkomen – Algemeen op de hogere zandgronden, vooral in het zuidoosten van Nederland. Zeldzaam in de kuststreek en op de waddeneilanden.

Biotoop – Allerlei soorten droge tot iets vochtige, kruidenrijke graslanden en wegbermen met composieten als duizendblad en kamille.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan het hele jaar worden waargenomen met een duidelijke piek in augustus-september. Onder gunstige omstandigheden kan zich in het najaar mogelijk een tweede generatie ontwikkelen.

Stictopleurus punctatonervosus – Griuze glasvleugelwants

Herkenning – 6.5-8.5 mm. De twee soorten van het geslacht *Stictopleurus* kunnen verward worden met de soorten van het geslacht *Rhopalus* (p. 18-19), maar de top van het schildje is ongeveer even lang als breed (langer dan breed bij *Rhopalus*). Het connexivum is altijd gebandeerd. De twee *Stictopleurus* soorten zijn lastig van elkaar te onderscheiden. Op de voorrand van het halsschild bevindt zich een smalle gezwollen lijst, die bij *S. punctatonervosus* gepunteerd is (glad bij *S. abutilon*). Bij *S. abutilon* eindigt die lijst bovendien in twee duidelijk gesloten cirkeltjes, zodat het geheel op een brilletje lijkt.

Voorkomen – Algemeen in een groot deel van Nederland, wordt naar het noorden toe zeldzamer.

Biotoop – Allerlei soorten droge en vaak iets voedsel- en kruidenrijke graslanden, wegbermen en ruderaal terreinen met composieten als boerenwormkruid en duizendblad.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan het gehele jaar aangetroffen worden, maar het talrijkst in de periode juli tot oktober. Onder gunstige omstandigheden kan zich in het najaar mogelijk een tweede generatie ontwikkelen.

ALYDIDAE – KROMSPRIETWANTSEN

In Nederland komt slechts één soort van de familie Alydidae voor.

Alydus calcaratus – Mierkromsprietwants

Herkenning – 10-12 mm. Net als beide soorten wolfsmelkwantsen donkerbruin, maar makkelijk daarvan te onderscheiden door het licht gebogen laatste antennennlid en de doorns op de achterdijen. De nimfen lijken sterk op bosmieren.

Voorkomen – Wijd verspreid, maar schaars op de binnenlandse zandgronden, algemener in het zuiden.

Biotoop – Warme, open terreinen waar de soort vooral op de grond te vinden is. In Nederland vooral op heideterreinen.

Fenologie adult – Eén generatie per jaar, overwintert als ei of jonge nimf. Volwassen dieren zijn gevonden van juni tot in oktober met een piek in augustus en september.

COREIDAE – RANDWANTSEN

In Nederland komen 13 soorten van de familie Coreidae voor. Vertegenwoordigers van deze familie zijn vrij makkelijk te herkennen aan hun brede bouw en formaat (altijd groter dan 5 mm met de meeste soorten groter dan 1 cm) en het meestal bruine, leerachtige uiterlijk. Bij alle soorten steekt het connexivum duidelijk onder de vleugels uit. Ze zijn van de meeste andere grote wantsen te onderscheiden doordat ze vier antenneleden hebben, waarvan het eerste vaak verdikt is, en aan het schildje dat relatief klein is en waarvan de achterste punt de clavus niet bedekt. Een soort die oppervlakkig sterk op een randwants lijkt is de snuitkeverschildwants *Arma custos* (p. 47). De twee wolfsmelkwantsen zijn van de randwantsen te onderscheiden door hun donkerbruine kleur met beige tekening op antennen, connexivum en poten. De kromsprietwants onderscheidt zich van de randwantsen door het wat slankere uiterlijk en het kromme laatste antennelid.

Bathysolen nubilus – Rupsklaverrandwants

Herkenning – 5,5-6,2 mm. Vrij kleine, breed gebouwde randwants met een breed halsschild zonder doorns aan de zijrand en afgeronde schouders. Het schildje heeft een (weinig opvallende) lichte punt.

Voorkomen – Zeer zeldzaam, vrijwel uitsluitend in Midden- en Zuid-Limburg.

Biotoop – Warme, zombeschonen en zandige, vaak kalkrijke plekken, waar ze te vinden zijn onder hopklaver.

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Volwassen dieren zijn waargenomen van maart tot in september.

Arenocoris fallenii – Reigersbekrandwants

Herkenning – 6,3-7,5 mm. Vrij kleine, groezelig en knobbelig uitziende randwants met een halsschild dat breder is dan lang en zonder doorns aan de zijrand. Karakteristiek zijn de twee rijen wittig gekleurde doorns op het halsschild (ontbreken bij de schaarse reigersbekrandwants *A. waltlii*). Lijkt sterk op de zeldzamere *A. waltlii* maar het derde antennesegment is parallelzijdig (naar de tip toe breder bij *A. waltlii*).

Voorkomen – Algemeen in de duinen en lokaal in het binnenland op de hogere zandgronden.

Biotoop – Warme, zonbeschenen en zandige plekken waar ze te vinden zijn onder de bladrozetten van kleverige reigersbek en reigersbek.

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Adulten kunnen nagenoeg het hele jaar worden aangetroffen, maar de meeste waarnemingen komen uit het zomerhalfjaar, voornamelijk juni tot augustus.

Arenocoris waltlii – Schaarse reigersbekrandwants

Herkenning – 7,2-8,0 mm. Vrij kleine, groezelig en knobbelig uitziende randwants met een halsschild dat breder is dan lang en zonder doorns aan de zijrand. Lijkt sterk op de algemenere *A. fallenii*, maar het derde antennesegment wordt naar de tip toe breder (parallelzijdig bij *A. fallenii*) en de voor *A. fallenii* kenmerkende twee rijen wittige doorns op het halsschild ontbreken.

Voorkomen – Een zuidelijke soort die in 1892 voor het laatst is waargenomen in Nederland en mogelijk is verdwenen.

Biotoop – Vergelijkbare biotopen als waar *A. fallenii* voorkomt

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Nederlandse exemplaren werden verzameld in juni en juli.

Ceraleptus lividus – Oogstreeprandwants

Herkenning – 10,0-11,5 mm. Vrij grote randwants met weinig uitstekende schouders, een lichte zoom aan de voorvleugels en een donkere streep over de ogen die doorloopt op de rand van het halsschild. Kan verward worden met de smalle randwants *Gonocerus acuteangulatus* (p. 27), maar deze heeft brede hoekige schouders en egaal gekleurde achterdijen zonder doorns (*C. lividus* heeft een donkere vlek op de top van de bedoornde achterdij).

Voorkomen – Niet zeldzaam op de zandgronden in het midden en zuiden van het land. Meer noordelijk alleen in de duinen en op de waddeneilanden.

Biotoop – Wordt vaak gevonden in droge, warme graslanden en akkerranden langs bossen, houtwallen of heidevelden. Leeft van vlinderbloemigen als klaver, rupsklaver en wikke.

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Adulten kunnen nagenoeg het hele jaar worden aangetroffen, maar de meeste waarnemingen komen uit het zomerhalfjaar.

Coreus marginatus – Zuringrandwants

Herkenning – 11-15 mm. Forse tabaksbruine randwants die te herkennen is aan het bijna ronde achterlijf en de egaal gekleurde en aan de voorkant breed afgeronde schouders. Aan de voorkant van de kop zitten tussen de antennen twee doorns die elkaar met de punten bijna raken; deze doorns komen bij geen enkele andere randwants voor.

Voorkomen – Zeer algemeen en bijna overal in Nederland te vinden, ook op de waddeneilanden.

Biotoop – Te vinden in allerlei open en halfopen biotopen waar zuringplanten staan. Wordt onder andere veel gevonden in parken en tuinen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Adulten kunnen het hele jaar gevonden worden, maar er is sprake van een duidelijke voorjaarspiek van april tot juni (overwintersaars) en een naarspiek van de nieuwe generatie in augustus en september.

Coriomeris denticulatus – Bruine getande randwants

Herkenning – 8,0-9,5 mm. Middelgrote randwants die makkelijk te herkennen is aan de rij witte doorns op de zijkant van het halsschild. De enige soort die dit ook heeft is de veel zeldzamere *Coriomeris scabricornis*. *Coriomeris denticulatus* heeft echter twee grote en enkele kleine doorns op de achterdij (één grote en enkele kleine doorns bij *C. scabricornis*) en heeft op het tweede antennesegment korte schuin afstaande en lange recht afstaande haren (alleen korte schuin afstaande beharing bij *C. scabricornis*).

Voorkomen – Vrij algemeen in de duinstreek en op de binnenlandse zandgronden. Ook op de waddeneilanden.

Biotoop – Warme, droge biotopen met vlinderbloemigen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Adulten kunnen het hele jaar gevonden worden met een duidelijke piek van mei tot augustus.

Coriomeris scabricornis – Grijsbruine getande randwants

Herkenning – 8-9 mm. Middelgrote randwants die sterk lijkt op de veel algemenere bruine getande randwants *Coriomeris denticulatus*. Deze beide soorten zijn makkelijk te herkennen aan de rij witte doorns op de zijkant van het halsschild. *Coriomeris scabricornis* kan van *C. denticulatus* worden onderscheiden door de aanwezigheid van één grote en enkele kleine doorns op de achterdij (twee grote en enkele kleine doorns bij *C. denticulatus*) en aan de beharing op het tweede antennesegment. Bij *C. scabricornis* zijn alleen korte schuin afstaande haren aanwezig, terwijl *C. denticulatus* tussen de korte schuin afstaande haren lange recht afstaande haren heeft.

Voorkomen – Zeer zeldzaam, verspreid langs de grote rivieren van Hoek van Holland tot Maastricht.

Biotoop – Warme, zonbeschenen en zandige plekken, waar ze te vinden zijn onder hopklaver.

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Waargenomen van april tot in september met een duidelijke piek in juli.

Enoplops scapha – Valse zuringrandwants

Herkennenning – 11-13 mm. Grote randwants met een bijna rond achterlijf en breed afgeronde schouders, die met een lichte zoom zijn afgezet. Zou verward kunnen worden met de zuringrandwants *Coreus marginatus* (p. 25), maar heeft meestal duidelijke afstekende lichte vlekken op het connexivum (hooguit vage vlekken bij *C. marginatus*). Uniek voor deze soort is dat de eerste antennensegmenten aan de binnenzijde donkerbruin, maar aan de buitenzijde licht gekleurd zijn.

Voorkomen – Schaars en op een enkele vondst na beperkt tot zuidelijk Limburg en Zeeuws Vlaanderen.

Biotoop – Komt voor in droge, warme biotopen waar de nimfen gebonden zijn aan ruwbladigen (o.a. hondstong, slangenkruid en smeewortel).

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Adulten kunnen nagenoeg het hele jaar worden aangetroffen, maar de meeste waarnemingen komen uit het zomerhalfjaar met een piek van juni tot in september.

Gonocerus acuteangulatus – Smalle randwants

Herkennenning – 12-15 mm. Makkelijk te herkennen aan de hoekige schouders en de egaal gekleurde oranjebruine poten (de dijen en schenen hebben dezelfde kleur). Heeft in vergelijking met de zuringrandwants *Coreus marginatus* een smaller achterlijf en aan de voorkant van de kop tussen de antennes geen stekels. Zou verward kunnen worden met de jeneverbesrandwants *Gonocerus juniperi* (p. 28), maar het connexivum heeft ongeveer dezelfde kleur als de vleugels (connexivum is overwegend geel in *G. juniperi*).

Voorkomen – Algemeen en bijna overal in Nederland te vinden, ook op de waddeneilanden. Schaarser in het zoekleigebied.

Biotoop – Zonbeschenen struwelen en bosranden met loofhout, met een voorkeur voor besdragende struiken zoals meidoorn, lijsterbes, vogelkers en vuilboom.

Fenologie adult – Overwintert als adult en heeft één generatie per jaar. Adulten kunnen nagenoeg het hele jaar worden aangetroffen, maar de meeste waarnemingen komen uit de periode april tot september met pieken in juni en augustus.

Gonocerus juniperi – Jeneverbesrandwants

Herkenning – 11-14 mm. Heeft net als de smalle randwants *Gonocerus acuteangulatus* (p. 27) hoekige schouders en grotendeels egaal gekleurde oranjebruine poten (de dijnen en schenen hebben dezelfde kleur). Ze is echter makkelijk van deze soort en van alle andere randwantsen te onderscheiden door de gedeeltelijk gele buitenrand van de voorvleugel, die samen met het overwegend gele connexivum afsteekt tegen de gemarmerde vleugels.

Voorkomen – Zeer zeldzaam. Tot 1952 zes vindplaatsen in Overijssel, Noord-Brabant en Limburg. In 2015 herontdekt in Overijssel

Biotoop – Jeneverbesstruwelen. In het buitenland ook in tuinen en parken op gecultiveerde coniferen.

Fenologie adult – Eén generatie per jaar. Overwintert als volwassen dier en daardoor mogelijk gedurende het hele jaar aan te treffen. De meeste waarnemingen zijn uit augustus en september.

Leptoglossus occidentalis – Bladpootrandwants

Herkenning – 16-20 mm. Erg grote randwants die van alle andere wantsen te onderscheiden is door zijn formaat, de van doorns voorziene achterdijen en de sterk verbrede en afgeplatte achterschenen.

Voorkomen – Een uit Noord-Amerika afkomstige invasieve exoot. De eerste Europese waarnemingen komen uit Italië (1999) en in 2007 werd ze voor het eerst in Nederland aangetroffen. De soort is nu algemeen in heel Nederland en komt het meeste voor in het zuiden en het westen van het land. Ook op de waddeneilanden.

Biotoop – Wordt in allerlei biotopen met coniferen aangetroffen, maar relatief talrijk in stedelijk gebied. Komt in het najaar huizen binnen op zoek naar geschikte overwinteringsplekken. Wordt vaak op licht gevangen

Fenologie adult – Eén generatie per jaar. Overwintert als volwassen dier en kan dan ook gedurende het gehele jaar gevonden worden met een sterke piek in september en oktober.

Spathocera dalmanii – Schapenzuringrandwants

Herkenning – 5,7-6,4 mm. De enige randwants waarbij het halsschild duidelijk langer is dan breed. De zijranden van het halsschild zijn niet hoekig en zijn afgezet met een lichte zoom. De twee donkere driehoekjes op het schildje zijn kenmerkend voor deze soort.

Voorkomen – Niet zeldzaam op de binnenlandse zandgronden met enkele waarnemingen uit de duinen en op de waddeneilanden.

Biotop – Warme, droge en zandige stukken in heide-terreinen en op kaalslagen, waar ze leven van schapenzuring.

Fenologie adult – Eén generatie per jaar. Adulten overwinteren en kunnen nagenoeg het hele jaar worden aangetroffen, maar de meeste waarnemingen komen uit het zomerhalfjaar.

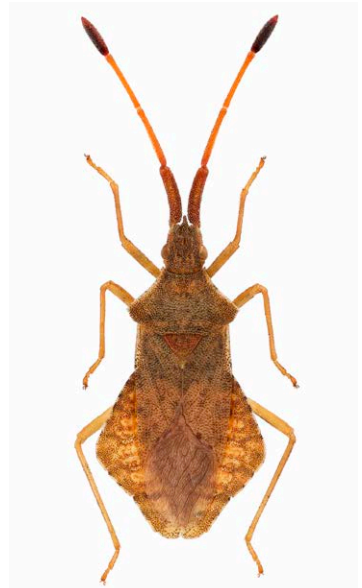
Syromastus rhombeus – Ruitrandwants

Herkenning – 9,5-11,5 mm. Makkelijk te herkennen aan de hoekige schouders en het erg brede, ruitvormige achterlijf. Kan verward worden met de zuringrandwants *Coreus marginatus* (p. 25), maar deze heeft het achterlijf afgerond en heeft twee doorns tussen de basis van de antennen.

Voorkomen – Schaarse soort die voornamelijk wordt waargenomen in de duinstreek en op de binnenlandse zandgronden in het midden en zuiden van het land. Niet op de waddeneilanden.

Biotop – Warme biotopen, waar ze leven op planten uit de anjerfamilie (o.a. hoornbloem, koekoeksbloemen, muur en spurrie).

Fenologie adult – Eén generatie per jaar. Adulten overwinteren en kunnen nagenoeg het hele jaar worden aangetroffen, maar de meeste waarnemingen komen uit de maanden mei (overwinteraars) en augustus (nieuwe generatie).

CYDNIIDAE – GRAAFWANTSEN

De Cydnidae zijn van alle andere wantsen te onderscheiden doordat het snijpunt van de clavus samenvalt of geheel bedekt wordt door de punt van het schildje, de grondkleur van het lijf grotendeels zwart is en er veel relatief grote doorns op de poten aanwezig zijn. De enige soort die deze combinatie van kenmerken ook heeft is de viooltjeswants *Thyreocoris scarabaeoides* (p. 36), maar die heeft een schildje dat het achterlijf grotendeels bedekt. Hoewel de meeste soorten graafwantsen bijna geheel zwart zijn, hebben de algemene dovenetelwants en zijn verwant de ballotewants een vrij uitgebreide lichte tekening.

Adomerus biguttatus – Hengelgraafwants

Herkenning – 5,5-7,4 mm. Eenvoudig te herkennen aan de grote doorns op de poten en het zwarte lijf met aan weerszijde van het schildje een witte stip op het corium. Zijranden van het halsschild en de voorvleugels met een smalle witte zoom.

Voorkomen – Vroeger wijd verspreid op de binnenlandse zandgronden, tegenwoordig zeldzaam.

Biotoop – Leeft op de bodem in het strooisel onder hengel.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan nageenog het gehele jaar als volwassen dier worden aangetroffen. De nieuwe generatie is vanaf juli volwassen.

Byrsinus flavicornis – Kleine borstelige graafwants

Herkening – 2,8-3,7. Door zijn kleine formaat, de doorns op de poten, het geheel zwarte lijf en de doorn-tjes op de voorrand van de kop alleen te verwarren met de grote borstelige graafwants *Microporus nigrita* (p. 33). Bij deze laatste soort lopen de doorn-tjes op de voorrand van de kop echter door tot op de tylus terwijl bij *B. flavicornis* de tylus vrij is van doorn-tjes.

Voorkomen – Vrij algemeen in de duinen en recent ook op opgespoten terreinen in het westelijk havengebied van Amsterdam.

Biotoop – Open duinen, leeft in de bodem van graswortels en is in de paringstijd en bij warm weer te vinden onder bladrozetten van onder andere kleverige reigersbek.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan nage-nog het gehele jaar als volwassen dier worden aange-troffen. De meeste waarnemingen worden tijdens de paringstijd in het voorjaar gedaan.

Cydnus aterrimus – Wolfsmelkgraafwants

Herkening – 8,0-12,0 mm. Door het grote formaat (>8 mm), de bedoornde poten en het zwarte lijf zonder witte tekening alleen te verwarren met de twee soorten *Sehirus*. Bij *Cydnus* gaat het schildje echter maar tot hal-verwege het achterlijf terwijl deze bij *Sehirus* (p. 33-34) tot ongeveer driekwart reikt.

Voorkomen – In Nederland alleen bekend van Mid-den-Limburg langs de Maas. Alleen in 1951 waargeno-men. De enige vindplaats is kort daarna door ontgrin-ding verdwenen.

Biotoop – Leeft in de bodem van sap uit de wortels van wolfsmelksoorten. Te verwachten in open zonnige bio-topen met cipreswolfsmelk.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan nage-nog het gehele jaar als volwassen dier worden aange-troffen, maar is vooral in het voorjaar tijdens de pa-ringstijd en bij warm weer bovengronds actief.

Legnotus limbosus – Kleefkruidgraafwants

Herkenning – 3,5-4,5 mm. Door zijn kleine formaat, de doorns op de poten, het geheel zwarte lijf met de lichte zomen langs het corium en de afwezigheid van de doortjes op de voorrand van de kop alleen te verwarren met *L. picipes*. Bij *L. limbosus* loopt de lichte zijrand van het corium tot bijna aan het membraam en is de tylus korter dan de voorrand van de kop.

Voorkomen – Algemeen, verspreid in de duinstreek en op de binnenlandse zandgronden, maar zeldzaam in het noorden van het land.

Biotoop – Leeft op en onder kleefkruid

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan nagevoeg het gehele jaar als volwassen dier worden aangetroffen, maar wordt verreweg het meeste in het voorjaar gevonden.

Legnotus picipes – Walstrograafwants

Herkenning – 3,2-4,3 mm. Door zijn kleine formaat, de doorns op de poten, het geheel zwarte lijf met de lichte zomen van het corium en de afwezigheid van de doortjes op de voorrand van de kop alleen te verwarren met *L. limbosus*. Bij *L. picipes* loopt de lichte zijrand van het corium tot ongeveer halverwege en is de tylus even lang als de voorrand van de kop.

Voorkomen – Wijd verspreid in de duinen op de binnenlandse zandgronden.

Biotoop – Leeft van walstrosoorten, vooral liggend walstro, en is te vinden op de bodem van open, droge vegetaties, vooral in heideterreinen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan nagevoeg het gehele jaar als volwassen dier worden aangetroffen, maar de meeste waarnemingen komen uit het voorjaar.

Microporus nigrita – Grote borstelige graafwants

Herkening – 4,1-5,2 mm. Door zijn kleine formaat, de doorns op de poten, het geheel zwarte lijf en de doortjes op de voorrand van de kop alleen te verwarren met de kleine borstelige graafwants *Byrsinus flavicornis* (p. 31). Bij deze laatste soort lopen de doortjes op de voorrand van de kop niet door tot op de tylus, terwijl bij *M. nigrita* ook de tylus bezet is met doorns.

Voorkomen – Zeer zeldzaam en sinds 1980 slechts twee keer waargenomen; verspreid op de binnenlandse zandgronden met enkele waarnemingen uit de kuststreek van Zeeland en Zuid-Holland.

Biotoop – Open duinen en stuifzanden, leeft in de bodem van plantenwortels en tijdens de paringstijd en bij warm weer vaak te vinden onder bladrozetten.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan nageenog het gehele jaar als volwassen dier worden aange troffen, maar wordt het meest in het voorjaar gevonden tijdens de paringstijd.

Sehirus luctuosus – Vergeet-mij-nietgraafwants

Herkening – 6,2-8,3 mm. Door de bedoornde poten, het geheel zwarte lijf en de afwezigheid van haren op de voorrand van de kop alleen te verwarren met *S. morio* en de wolfsmelkgraafwants *Cydnus aterrimus* (p. 31). Bij *Cydnus* loopt het schildje echter maar tot halverwege het achterlijf, terwijl deze bij *Sehirus* tot ongeveer driekwart reikt. *Sehirus luctuosus* lijkt sterk op *S. morio* (p. 34), maar kan op basis van zijn kleinere formaat onderscheiden worden. Voor een zekere determinatie is het echter nodig om materiaal te verzamelen.

Voorkomen – Vrij algemeen in de duinen en op de binnenlandse zandgronden, maar niet in Groningen, Drenthe en Flevoland.

Biotoop – Komt voor in droge, warme biotopen op zandbodem. Leeft van ruwbladigen en is vaak te vinden onder vergeet-mij-nietjes en bladrozetten van slangenkruid of ossentong, maar ook onder bladrozetten van andere planten.

Fenologie adult – Overwintert als adult en is al vroeg in het voorjaar actief. De overwinterde dieren zijn het actiefst en worden van eind april tot eind juni waargenomen. De nieuwe generatie is vanaf eind juli volwassen en laat zich weinig zien.

Sehirus morio – Ossentonggraafwants

Herkenning – 9,0-11,5 mm. Door het grote formaat (>8 mm), de bedoornde poten en het geheel zwarte lijf alleen te verwarren met de wolfsmelkgraafwants *Cydnius aterrimus*. Bij *Cydnius* gaat het schildje echter maar tot halverwege het achterlijf, terwijl het bij *Sehirus* tot ongeveer driekwart reikt. *Sehirus morio* lijkt sterk op *S. luctuosus* (p. 33), maar kan op basis van zijn grotere formaat onderscheiden worden. Voor een zekere determinatie is het echter nodig om materiaal te verzamelen.

Voorkomen – Zeldzaam, op enkele plaatsen op de hogere zandgronden langs de grote rivieren, in de duinen van Noord-Holland beneden het Noordzeekanaal en op de waddeneilanden Texel en Vlieland.

Biotoop – Komt voor in droge, warme biotopen op zandbodem. Leeft van ruwbladigen en is vaak te vinden onder de bladrozetten van amsinckia, ossentong, veldhondstong en slangenkruid.

Fenologie adult – Overwintert als adult in is al vroeg in het voorjaar actief, waargenomen van eind april tot eind september.

Tritomegas bicolor – Dovenetelgraafwants

Herkenning – 5,5-7,5 mm. Zwarte wants met blauwe metaalglans, uitgebreide roomwitte tekening en poten die dicht bezet zijn met doorns. Alleen te verwarren met de ballotegraafwants, maar de witte tekening op de zijkant van het halsschild eindigt halverwege vrij abrupt, terwijl deze bij de ballotegraafwants verder doorloopt en geleidelijk versmald. Voorts is de membraan van de dovenetelgraafwants wit tot grijs (soms donkergrijs), waardoor deze afsteekt tegen het zwarte corium (membraan zwart bij ballotegraafwants).

Voorkomen – Algemeen en bijna overal in Nederland te vinden.

Biotoop – Komt voor op dovenetels, vooral in deels beschaduwde biotopen, zoals bosranden, houtwallen, parken en tuinen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan het gehele jaar als volwassen dier worden aangetroffen, maar de meeste waarnemingen komen uit de periode maart tot juli in de periode dat de dieren op de planten te vinden zijn.

Tritomegas sexmaculatus – Ballotegraafwants

Herkenning – 6,0-8,0 mm. Zwarte wants met blauwe metaalglans, uitgebreide roomwitte tekening en poten die dicht bezet zijn met doorns. Alleen te verwarren met de veel algemenere dovenetelgraafwants, maar de witte tekening op de rand van het halsschild loopt tot ver voorbij de helft en versmalt geleidelijk. Het membraan van de ballotedoornwants is zwart, terwijl dat bij de doveneteldoornwants wit tot donkergrijs is en afsteekt tegen het donkere corium.

Voorkomen – Zeldzame zuidelijke soort die sinds 2002 uit Nederland bekend is en sindsdien op een aantal locaties in Zuid-Nederland is aangetroffen.

Biotoop – Is gebonden aan de in Nederland vrij zeldzame stinkende ballote en daarom vooral te verwachten in ruderaal vegetatie in de duinen en langs de Maas. Ook gevonden op malrove.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan het gehele jaar als volwassen dier worden aangetroffen. De periode april tot augustus geeft de hoogste trefkans.

THYREOCORIDAE – VIOOLTJESWANTSEN

In Nederland komt één soort van de familie Thyreocoridae voor.

Thyreocoris scarabaeoides – Viooltjeswants

Herkenning – 3.1-4.5 mm. Eenvoudig te herkennen aan het kleine formaat, de bolle vorm, de doorns op de poten en het schildje, dat nagenoeg het gehele achterlijf bedekt.

Voorkomen – Vrij zeldzame soort die verspreid op de binnenlandse zandgronden en in de duinen voorkomt.

Biotop – Leeft op zandige bodem aan de wortels van viooltjes, vooral akkerviooltje. In de paringstijd en bij warm weer zijn ze ook op de planten te vinden.

Fenologie adult – Overwintert als adult. Waargenomen van eind maart tot eind september.

ACANTHOSOMATIDAE – KIELWANTSEN

Samen met de Cydnidae (graafwantsen), Thyreocoridae (viooltjeswantsen), Pentatomidae (schildwantsen) en Scutelleridae (pantserwantsen) behoren de kielwantsen tot de superfamilie Pentatomoidea. De adulten van deze vijf families zijn van alle andere wantsen te onderscheiden doordat ze vijf in plaats van vier antenneleden hebben. Dit is echter op foto's vaak moeilijk te zien. Een ander kenmerk dat ze onderscheidt van andere wantsen, is dat het snijpunt van de clavus samenvalt of geheel bedekt wordt door de punt van het schildje. De kielwantsen zijn van de viooltjeswantsen en de pantserwantsen te onderscheiden, doordat het schildje nooit meer dan viervijfde van het achterlijf bedekt. Ze zijn van de graafwantsen te onderscheiden, doordat ze nooit grotendeels zwart zijn. Het onderscheid met de Pentatomidae (schildwantsen) is het lastigst. Kielwantsen hebben echter een kiel op de buik, die afwezig is bij de schildwantsen. Tevens hebben de kielwantsen twee tarsleden (drie bij de schildwantsen).

Acanthosoma haemorrhoidale – Meidoornkielwants

Herkenning – 14,0-17,0 mm. Kielwants die eenvoudig te herkennen is aan het forse formaat (>13 mm) en het ongeblokte connexivum, dat niet duidelijk onder de vleugels uitsteekt. Kan verward worden met de duidelijk kleinere *Elasmotethus interstinctus*, maar heeft de vleugeltoppen niet verdonkerd en het achterlijf onder de vleugels is rood met zwarte lijnen (geheel donker bij *E. interstinctus*). Tevens is bij *A. haemorrhoidale* het halsschild aan de zijkant iets verder uitgetrokken met duidelijkere en hoekiger punten (minder duidelijk en meer afgerond bij *E. interstinctus*). Tijdens de overwintering zijn de dieren donkerder van kleur.

Voorkomen – Algemeen in heel Nederland. Ook op de waddeneilanden.

Biotoop – Te vinden in allerlei biotopen met opslag van struiken en bomen. Ze leeft op allerlei besdragende struiken en bomen en wordt vaak op meidoorn, maar ook op lijsterbes en vogelkers aangetroffen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan het gehele jaar als volwassen dier worden aangetroffen. De adulten van de nieuwe generatie verschijnen halverwege de zomer en het merendeel van de waarnemingen komt uit de maanden juni tot en met oktober.

Cyphostethus tristriatus – Jeneverbeskielwants

Herkenning – 8,5-10,5 mm. Grotendeels groene kielwants met op het corium aan weerszijde van het schildje een bruinrode vlek in de vorm van een boemerang. De enige kielwants waarvan het merendeel van de putjes op het halsschild niet met zwart gevuld is. Is tevens de enige kielwants waarbij het eerste sprietlid niet voorbij de punt van de kop reikt.

Voorkomen – Vrij algemeen op de binnenlandse zandgronden, daarbuiten bekend van stedelijk gebied. Ook op de waddeneilanden

Biotoop – Komt voor op jeneverbes en in Nederland vrij algemeen in jeneverbesstruwelen. Komt daarnaast in stedelijk gebied voor op andere soorten uit de cipresfamilie (o.a. cipres, schijnjuncipres en levensboom).

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan het gehele jaar als volwassen dier worden aangetroffen. De adulten van de nieuwe generatie verschijnen vanaf augustus.

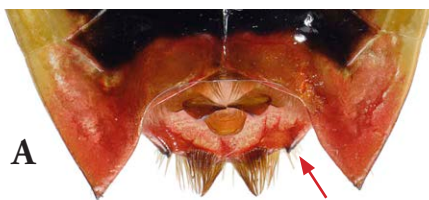
***Elasmotethus interstinctus* – Berkenkielwants**

Herkenning – 8,0-11,0 mm. Kielwants die eenvoudig te herkennen is aan het formaat (<13 mm) en het connexivum, dat niet geblokt is en niet duidelijk onder de vleugels uitsteekt. Kan verward worden met de beduidend grotere meidoornkielwants *Acanthosoma haemorrhoidale* (p. 37), maar heeft de vleugeltoppen verdonkerd en het achterlijf is donker onder de vleugels (rood met zwarte lijnen in *A. haemorrhoidale*). Tevens is bij *A. haemorrhoidale* het halsschild aan de zijkant iets verder uitgetrokken met de punt meestal rood (zwart bij *E. interstinctus*). Te onderscheiden van de jeneverbekielwants *Cyphostethus tristriatus* (p. 38) doordat de putjes op het halsschild allemaal zwart gekleurd zijn. De soort is alleen op basis van kenmerken op de onderkant van het achterlijf te onderscheiden van *E. minor* (zie daar).

Voorkomen – Zeer algemeen in heel Nederland, ook op de waddeneilanden.

Biotoop – Te vinden in allerlei biotopen met opslag van struiken en bomen. Heeft een voorkeur voor berken en in mindere mate elzen, maar wordt ook regelmatig op andere stuiken of kruiden aangetroffen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan nagenoeg het gehele jaar als volwassen dier worden aangetroffen. De adulten van de nieuwe generatie verschijnen vanaf eind juni met een duidelijke piek in augustus.

Elasmotethus interstinctus en *E. minor* kunnen alleen worden onderscheiden door met een loepje naar de onderkant van het achterlijf te kijken. Mannetjes hebben aan de achterrand van het laatste segment bundels gele haren. Bij *E. interstinctus* (A) worden deze haren aan weerszijde geflankeerd door een korte, stevige zwarte doorn die bij *E. minor* (B) ontbreekt. Bij vrouwtjes (C) ontbreken de bundels met gele haren en zij kunnen niet tot op soort worden gedetermineerd. Foto's: Göran Liljeberg (CC BY).

Elasmostethus minor – Kleine kielwants

Herkenning – 8,0-10,0 mm. Lijkt sterk op de veel algemenere berkenkielwants *Elasmostethus interstinctus* (zie daar) en is alleen te onderscheiden door naar de onderkant van het achterlijf te kijken. Mannetjes hebben aan de achterrand van het laatste segment bundels gele haren. Bij *E. interstinctus* worden deze haren aan weerszijde geflankeerd door een korte, stevige zwarte doorn (zie figuur op p. 39). Bij *E. minor* is deze doorn afwezig. Als de bundels van gele haren geheel ontbreken heb je een vrouwtje; deze zijn niet tot op soort te determineren.

Voorkomen – *Elasmostethus minor* is zeer zeldzaam en alleen bekend van Zuid-Limburg, waar de soort in 2003 voor het eerst is gevonden.

Biotoop – Komt voor in bosranden, waar ze leeft op rode kamperfoelie.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan nagevoeg het gehele jaar als volwassen dier worden aangetroffen.

Elasmucha ferrugata – Bosbeskielwants

Herkenning – 7,0-9,5 mm. Onmiskenbaar door het halsschild, dat aan weerszijde eindigt in een krachtige doorn. Alleen te verwarren met de tweetandschildwants *Picromerus bidens* (Pentatomidae, p. 59).

Voorkomen – Zeldzaam, bekend van de binnenlandse zandgronden, recent alleen op de Veluwe en een enkele vondst in Drenthe en Overijssel.

Biotoop – Leeft in de ondergroei van bossen, waar de nimfen en adulten zuigen aan bessen van blauwe bosbes.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan nagevoeg het gehele jaar als volwassen dier worden aangetroffen. Het meest talrijk in de maanden juni tot en met augustus.

Elasmucha fieberi – Veenkielwants

Herkenning – 7,0-9,0 mm. Kielwants waarvan het connexivum geblokt is en duidelijk onder de vleugels uitsteekt. Het halsschild is niet in een doorn uitgetrokken. Lijkt sterk op de veel algemenere gewone kielwants *Elasmucha grisea* en kan het best worden onderscheiden door de aanwezigheid van een klein doortje aan de voorrand van het halsschild en de vele donkere putjes op de onderzijde van het achterlijf. Net als de gewone broedwants heeft ze een rommelig, gevlekt uiterlijk, maar meer bruine of roodbruine tinten, is ze dichter en grover bestippeld en ze is in tegenstelling tot enkele andere kielwantsen nooit helder groen. De dieren worden in de herfst donkerder roodbruin.

Voorkomen – Schaarse soort, beperkt tot de binnenlandse zandgronden en enkele waarnemingen in de duinen en op de waddeneilanden.

Biotoop – Komt voor op berken.

Fenologie adult – Overwintert als adult en na ei-afzet in het voorjaar kunnen de adulten van de nieuwe generatie vanaf half juni worden gevonden.

Elasmucha grisea – Gewone kielwants

Herkenning – 7,0-9,0 mm. Kielwants waarvan het connexivum geblokt is en duidelijk onder de vleugels uitsteekt. Het halsschild is aan de zijranden niet in een doorn uitgetrokken. Lijkt sterk op de veenbroedwants en kan het best worden onderscheiden door het ontbreken van een duidelijk doortje aan de voorrand van het halsschild en de afwezigheid van een dicht patroon van donkere puntjes op de onderzijde van het achterlijf. De gewone kielwants heeft een rommelig, gevlekt uiterlijk met vaalgroene, bruine of roodbruine tinten en is in tegenstelling tot enkele andere kielwantsen nooit helder groen. De kleur verandert in de loop van het seizoen en de dieren worden donker roodbruin in de herfst.

Voorkomen – Algemeen, kan in het gehele land worden aangetroffen, maar is het talrijkst op de zandgronden. Ook op de waddeneilanden.

Biotoop – Komt in allerlei biotopen voor en wordt vaak gevonden op berken en elzen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en na ei-afzet in het voorjaar kunnen de volwassen dieren van de nieuwe generatie vanaf de tweede helft van de zomer worden gevonden. Waarnemingen worden vooral van april tot oktober gedaan met een piek in juli en augustus.

SCUTELLERIDAE – PANTSERWANTSEN

De adulten van deze familie zijn van alle andere wantsen te onderscheiden doordat het schildje sterk vergroot is en viervijfde of meer van het achterlijf bedekt. De enige soorten waarbij dit ook voorkomt zijn viooltjesgraafwants *Thyreocoris scarabaeoides* (p. 36), pyjamaschildwants *Graphosoma lineatum* (p. 54) en haakjesschildwants *Podops inuncta* (p. 60). Pantserwantsen kunnen ook verward worden met soorten van het geslacht *Sciocoris* (p. 62-63), waarbij het schildje ook vrij groot is.

Eurygaster austriaca – Grote pantserwants

Herkenning – 11,0-13,0 mm. De drie soorten *Eurygaster* zijn van alle andere wantsen te onderscheiden door het schildje, dat tot aan de achterlijfspunt reikt, en het connexivum dat breed onder het schildje uitsteekt. Lijken oppervlakkig op de veel kleinere soorten van het geslacht *Sciocoris* (Pentatomidae, p. 62-63). *Eurygaster austriaca* is van *E. maura/testudinaria* te onderscheiden doordat de tylus aan de voorkant door de wangen is ingesloten (zie figuur).

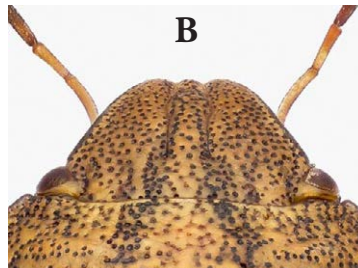
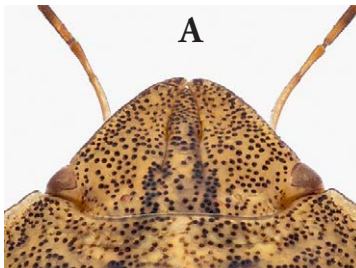
Voorkomen – Vroeger op enkele wijd uiteen gelegen vindplaatsen in de duinen van het vasteland en op de binnenlandse zandgronden. Niet waargenomen sinds 1935.

Biotoop – Op grassen in droge, warme biotopen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan een groot deel van het jaar als volwassen dier worden gevonden.

De tylus is door de wangen ingesloten bij *Eurygaster austriaca* (A) en aan de voorkant open bij *Eurygaster testudinaria* (B).

***Eurygaster maura/testudinaria* – Schaarse pantserwants/Gewone pantserwants**

Herkenning – 8,0-11,0 mm. De drie soorten *Eurygaster* zijn van alle andere wantsen te onderscheiden door het schildje, dat tot aan de achterlijfspunt reikt en het connexivum, dat breed onder het schildje uitsteekt. Ze lijken oppervlakkig op de veel kleinere soorten van het geslacht *Sciocoris* (Pentatomidae, p. 62-63). *Eurygaster maura/testudinaria* zijn van *E. austriaca* te onderscheiden doordat de tylus aan de voorkant niet door de wangen is ingesloten. Het verschil tussen *maura* en *testudinaria* is lastig en voor een zekere determinatie moeten de genitaliën worden bestudeerd.

Voorkomen – Wantsen behorende tot het soortenpaar *Eurygaster maura/testudinaria* komen wijd verspreid en vrij algemeen voor op de zandgronden, daarbuiten zijn ze schaars. *Eurygaster testudinaria* heeft zich recent enorm uitgebreid en komt nu algemeen voor op de zandgronden, inclusief de waddeneilanden. *E. maura* is recent alleen waargenomen in Zuid-Limburg.

Biotoop – Ruigere graslanden op grassen en kruiden.

Fenologie – Overwinteren als adult. Beide soorten zijn waargenomen van april tot in oktober.

*Eurygaster maura**Eurygaster testudinaria*

Odontoscelis fuliginosa – Grote behaarde pantserwants

Herkenning – 6,0-10,0 mm. De twee soorten *Odontoscelis* zijn van alle andere wantsen te onderscheiden door de bolle vorm, de dichte beharing, het schildje, dat het gehele achterlijf bedekt, en de afgeronde zijranden van het behaarde halsschild. *Odontoscelis fuliginosa* kan van de duidelijk kleinere *O. lineola* worden onderscheiden doordat de beharing op het halsschild grotendeels zwart is en banden van witte haren ontbreken.

Voorkomen – Zeldzaam en minder wijd verspreid dan *O. lineola*, bekend van de kalkrijke duinen, Zuid-Limburg en enkele oude vondsten op de binnenlandse zandgronden.

Biotoop – Te vinden in duinen en op kalkgrasland op plekken met open zand tussen spaarzame begroeiing.

Fenologie adult – Overwintert als nimf en is vanaf april tot begin september als adult te vinden. Bovengronds vooral actief in de paringstijd.

Odontoscelis lineola – Kleine behaarde pantserwants

Herkenning – 4,5-6,5 mm. De twee soorten *Odontoscelis* zijn van alle andere wantsen te onderscheiden door de bolle vorm, de dichte beharing, het schildje, dat het gehele achterlijf bedekt, en de afgeronde zijranden van het behaarde halsschild. *Odontoscelis lineola* kan van de duidelijk grotere *O. fuliginosa* worden onderscheiden door de banden van witte haren die over de lengte van het halsschild lopen.

Voorkomen – Vrij zeldzaam, komt verspreid voor in de duinen, ook op de waddeneilanden, en op de binnenlandse zandgronden, maar niet in Zuid-Limburg.

Biotoop – Te vinden in duinen, stuifzanden en heide-terreinen op plekken met open zand en spaarzame begroeiing. Verblijft doorgaans in de grond, waar ze zich voedt met sap uit plantenwortels. Volgroeide nimfen vervellen vaak bovengronds en ook in de paringstijd en tijdens warm weer zijn ze op de bodem te vinden

Fenologie adult – Overwintert als nimf en is vanaf april tot begin september als adult te vinden.

Phimodera humeralis – Zandzeggepantserwants

Herkenning – 5,5-7,0 mm. Van alle andere wantsen te onderscheiden door het schildje, dat het gehele achterlijf bedekt, en de randen het halsschild, die aan de zij-kanten hoekig zijn ingeknepen. Is vergeleken met de twee soorten *Odontoscelis* veel spaarzamer behaard met kortere haren. Lijkt oppervlakkig gezien op de haakjeswants *Podops inuncta* (p. 60), maar mist de grote haken op de voorrand van het halsschild. De kop is opvallend breed en bijna vierkant.

Voorkomen – Zeer zeldzaam en niet waargenomen tussen 1941 en 2010. Momenteel alleen bekend van een stuifzand in Het Gooi. Vroeger ook gevonden in de duinen en op enkele andere plekken op de binnenlandse zandgronden.

Biotoop – Komt voor op zandzegge in kustduinen, stuifzanden en vergelijkbare voedselarme, zandige biotopen. De nimfen zuigen aan de wortels van de waardplant en verblijven veelal in de bodem. In de paringstijd en bij warm zijn de dieren ook bovengronds actief.

Fenologie adult – Overwintert als adult en is waargenomen van eind april tot begin juli.

PENTATOMIDAE – SCHILDWANTSEN

Samen met de Cydnidae (graafwantsen), Thyreocoridae (viooltjeswantsen), Acanthosomatidae (kielwantsen) en de Scutelleridae (pantserwantsen) behoren de schildwantsen tot de superfamilie Pentatomoidea. De adulten van deze vijf families zijn van alle andere wantsen te onderscheiden doordat ze vijf in plaats van vier antenneleden hebben. Dit is echter op foto's vaak moeilijk te zien. Een ander kenmerk dat ze onderscheidt van andere wantsen, is dat het snijpunt van de clavus samenvalt of geheel bedekt wordt door de punt van het schildje. De schildwantsen zijn, met uitzondering van de pyjamaschildwants *Graphosoma lineatum* en de haakjesschildwants *Podops inuncta*, van de viooltjeswantsen en de pantserwantsen te onderscheiden, doordat het schildje nooit meer dan viervijfde van het achterlijf bedekt. Ze zijn van de graafwantsen te onderscheiden doordat ze nooit bijna geheel zwart zijn (maar zie de blauwzwarte blauwe schildwants *Zicrona caerulea*). Het onderscheid met de Acanthosomatidae (kielwantsen) is het lastigst. De kiel die bij de kielwantsen op de buik aanwezig is, ontbreekt echter bij de schildwantsen. Tevens hebben de kielwantsen slechts twee tarsleden (drie bij de schildwantsen).

Aelia acuminata – Mijterschildwants

Herkenning – 7,8-9,3 mm. Karakteristieke geelbruine, gestreepte wants met lange, driehoekige kop. Lijkt sterk op de kleine mijterschildwants *A. klugii*, maar is eenvoudig te onderscheiden door de aanwezigheid van twee zwarte stippen op de onderkant van de dijen. Op de buitenrand van het corium is geen duidelijke zwarte veeg aanwezig (meestal is een duidelijke zwarte veeg aanwezig bij *A. klugii*).

Voorkomen – Wijd verbreide en vooral op de zandgronden algemene soort, die op en van grassen leeft. In alle provincies en op de waddeneilanden waargenomen.

Biotoop – Open of half beschaduwde, niet te vochtige vegetaties met grassen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan het gehele jaar als volwassen dier worden gevonden, het algemeenst van mei tot in september.

Aelia klugii – Kleine mijterschildwants

Herkening – 6,5-8,2 mm. Karakteristieke geelbruine, gestreepte wants met lange driehoekige kop. Lijkt sterk op de algemenere mijterschildwants *A. acuminata*, maar mist de twee zwarte stippen op de onderkant van de dijen. Op de buitenrand van het corium is meestal een duidelijke zwarte veeg aanwezig (afwezig bij *A. acuminata*).

Voorkomen – Zeldzamer dan de mijterwants en beperkt tot de zandgronden. Met uitzondering van Flevoland in alle provincies waargenomen. Ook op de wadeneilanden.

Biotoop – Open en warme vegetaties met grassen, onder andere in duinen en op heidevelden.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan het gehele jaar als volwassen dier worden gevonden. De meeste waarnemingen komen uit de periode april tot september.

Arma custos – Snuitkeverschildwants

Herkening – 10,0-13,5 mm. Eenvoudig te onderscheiden van alle andere Pentatomidae door het halschild, dat bruin is met zwarte spikkels en aan de zijkanten is uitgetrokken in een scherpe hoek, die echter niet puntig is (vergelijk tweetandschildwants *Picromerus bidens*, p. 59). Lijkt door de bruine leerachtige kleur en de zwarte spikkels op Coreidae en kan onder meer met de zuringwants verward worden.

Voorkomen – Algemeen en in heel Nederland te vinden, maar zeldzamer langs de kust.

Biotoop – Komt voor in diverse biotopen op loofbomen, vooral els en berk, en soms op naaldbomen. Rover, niet aan bepaalde waardplanten gebonden.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan gedurende een groot deel van het jaar als volwassen dier worden aangetroffen. Ze wordt vooral in het najaar gevonden en heeft een piek van augustus tot in oktober.

Carpocoris fuscispinus – Beemdkroonschildwants

Herkenning – 11,0-13,5 mm. Breed gebouwde wants met duidelijk uitstekende schouders en antennen die op het eerste segment na geheel zwart zijn. Het breedste punt van het borststuk ligt op of voor het midden; het connexivum steekt ver onder de voorvleugels uit en is (vaag) geblokt. De kleur is variabel maar vaak heeft ze roomgele tot bruinsuède tinten; de punten van het halsschild zijn deels zwart. Kan verward worden met *C. purpureipennis*, maar deze heeft een veel sterker geblokt connexivum en een minder breed halsschild. De brede schouders van *C. fuscispinus* maken dat de buitenste hoek van de vleugel ongeveer midden tussen de buitenste punt van het schildje en de schouderpunt ligt (ongeveer op tweederde van die afstand bij *C. purpureipennis*). Ook verschilt de vorm van de zwarte vlek op de schouders: bij *C. fuscispinus* loopt deze op de zijrand van het halsschild vooral naar achteren uit en is de binnenzijde van de vlek iets bol; bij *C. purpureipennis* loopt de vlek naar voren uit en is de binnenzijde hol.

Voorkomen – Zeer zeldzaam, recent alleen verspreid waargenomen langs de oostgrens van Drenthe tot in Zuid-Limburg.

Biotoop – Bloemrijke graslanden en ruigtes.

Fenologie adult – Overwintert als adult. In Nederland vooral waargenomen van juli tot in september met een duidelijke piek in augustus.

Carpocoris purpureipennis – Knoopkruidschildwants

Herkenning – 11,0-13,0 mm. Breed gebouwde wants met duidelijk uitstekende schouders en antennen die op het eerste segment na geheel zwart zijn. Het breedste punt van het borststuk ligt op of voor het midden; het connexivum steekt ver onder de voorvleugels uit en is geblokt. De kleur is variabel, maar vaak zijn het corium en een deel van het halsschild wijnrood, waardoor het geelgroene schildje duidelijk afsteekt; de punten van het halsschild zijn deels zwart. Kan verward worden met *C. fuscispinus*, maar deze heeft roomgele tot bruinsuède tinten, een minder sterk geblokt connexivum en een nog breder halsschild. Bij *C. purpureipennis* ligt de buitenste hoek van de vleugel ongeveer op tweederde van de afstand tussen de buitenste punt van het schildje en de schouderpunt (ongeveer op de helft bij *C. fuscis-*

pinus). Ook verschilt de vorm van de zwarte vlek op de schouders: bij *C. purpureipennis* loopt deze op de zijrand van het halsschild vooral naar voren uit en is de binnenzijde van de vlek hol; bij *C. fuscispinus* loopt de vlek vooral naar achteren uit en is de binnenzijde van de vlek vaak iets bol.

Voorkomen – Niet zeldzaam in Limburg en recent daarbuiten enkele keren in Noord-Brabant aangetroffen.

Biotoop – Bloemrijke graslanden en ruigtes.

Fenologie adult – In Nederland waargenomen van mei tot oktober met een piek in augustus.

Chlorochroa juniperina – Jeneverbesschildwants

Herkening – 10,5-12,0 mm. Vrij egaal grasgroen of in het winterhalfjaar olijfgroen tot bruingroen gekleurde wants met lichte punt aan het schildje en een lichte zoom aan het achterlijf en borststuk. Kan verward worden met de groene schildwants *Palomena prasina* (p. 57) of de bremschildwants *Piezodorus lituratus* (p. 59) maar deze missen de lichte punt aan het schildje. Door de grasgroene kleur te onderscheiden van *C. pinicola*. In het winterhalfjaar kan *C. juniperina* echter olijfgroen of bruingroen zijn en voor een zeker onderscheid kan het beste naar het tweede antennesegment worden gekeken (groen bij *C. juniperina*, donker bij *C. pinicola*).

Voorkomen – Zeldzaam en lokaal. Komt vooral voor in de oostelijke helft van Nederland op de binnenlandse zandgronden en op een enkele plek in de duinen van Noord-Holland en op de waddeneilanden Texel en Terschelling.

Biotoop – Komt vooral voor op jeneverbes en in mindere mate op kraaiheide; het overgrote deel van de waarnemingen komt van jeneverbesstruwelen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan al vanaf maart op jeneverbes worden gevonden; adulten van de nieuwe generatie verschijnen in augustus.

Chlorochroa pinicola – Dennenschildwants

Herkenning – 11,0-13,5 mm. Vrij egaal olijfgroen tot bruingroen gekleurde wants met lichte punt aan het schildje en een lichte zoom aan het achterlijf en borststuk. Kan verward worden met de groene schildwants *Palomena prasina* (p. 57) of de bremschildwants *Piezodorus lituratus* (p. 59), maar deze missen de lichte punt aan het schildje. *Chlorochroa juniperina* lijkt sterk op *C. pinicola* maar is meestal grasgroen; in het winterhalfjaar kan *C. juniperina* echter ook bruingroen zijn en voor een zeker onderscheid kan het beste naar het tweede antennesegment worden gekeken (groen bij *C. juniperina*, donker bij *C. pinicola*).

Voorkomen – Schaars op de meer zuidelijke binnelandse zandgronden. Daarnaast bekend van enkele verspreide vindplaatsen in de duinen (Walcheren, Meijndel, Schoorl en Vlieland).

Biotoop – Komt voor op dennen op heideterreinen (zwerfdennen) en in bossen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan gedurende een groot deel van het jaar als adult worden gevonden. De meeste waarnemingen komen uit het voorjaar (maart-mei: overwinterde dieren) en zomer/herfst (augustus-oktober: nieuwe generatie).

Dolycoris baccarum – Bessenschildwants

Herkenning – 10,0-12 mm. Halsschild en corium wijnrood en schildje groenig tot bruin met lichte punt; het geblokte connexivum steekt onder de vleugels uit. De enige schildwants met een behaard halsschild.

Voorkomen – De bessenschildwants is een van de algemeenste grote wantsen en komt in geheel Nederland voor, maar is zeldzaam in kleigebieden.

Biotoop – Komt voor in allerlei kruidenrijke biotopen, onder andere veel in bloemrijke graslanden. Komt ook in tuinen en parken voor.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan gedurende een groot deel van het jaar als volwassen dier worden gevonden. De meeste waarnemingen komen uit de periode april tot november.

Eurydema dominulus – Scharlaken schildwants

Herkenning – 5,5-7,5 mm. Met uitzondering van *Eurydema ornata* en *E. ventralis* van alle andere wantsen te onderscheiden door heldere en scherp afgegrensde tekening (zwart met rood of geel) en het borststuk, dat rood is met zes soms deels versmolten zwarte vlekken. Van *E. ornata* en *E. ventralis* te onderscheiden door het ontbreken van een zwarte vlek op de zijrand van het corium.

Voorkomen – Zeer zeldzame soort die alleen bekend is van verschillende vindplaatsen in Overijssel en Limburg en een enkele vondst in Noord-Brabant.

Biotoop – Leeft van kruisbloemigen en heeft een voorkeur voor veldkers, waar onder meer pinksterbloem onder valt. Heeft in tegenstelling tot de andere *Eurydema*-soorten een voorkeur voor vochtige biotopen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en is waargenomen van halverwege mei tot begin september.

Eurydema oleracea – Koolschildwants

Herkenning – 5,5-7,5 mm. Zwarte, glanzende wants met blauwe of groene weerschijn en witte, gele of rode tekening: met onder andere een overlangse lijn op het halsschild, lichte punt aan het

schildje en aan weerszijden een witte vlek op het corium. Kan bij onoplettendheid verward worden met *Tritomegas* (p. 34-35), die echter een ander kleurpatroon heeft en grote doorns op de poten bezit. De drie andere *Eurydema*-soorten hebben allemaal een uitgebreidere lichte tekening en hebben een geel of rood borststuk met zes soms deels versmolten donkere vlekken.

Voorkomen – Algemeen en, met uitzondering van de kleigebieden, wijd verspreid.

Biotoop – Komt in allerlei biotopen voor mits er veel kruisbloemigen aanwezig zijn. Kan onder meer in groot aantal voorkomen in wegbermen en op braakliggende akkers.

Fenologie adult – Overwintert als adult en wordt het hele zomerhalfjaar aangetroffen met een duidelijk piek in april-juni (overwinteraars) en in augustus (nieuwe generatie).

Eurydema ornata – Sierlijke schildwants

Herkenning – 7,0-9,0 mm. Met uitzondering van *E. dominulus* en *E. ventralis* van alle andere wantsen te onderscheiden door de heldere en scherp afgegrensde tekening (zwart met rood of geel) en het borststuk dat geel of rood is met zes soms deels versmolten zwarte vlekken. Van *E. dominulus* te onderscheiden door de aanwezigheid van een zwarte vlek op de zijrand van het corium. Lijkt sterk op *E. ventralis*, maar de rug van het achterlijf (onder de vleugels) is geheel zwart (rood aan de voorkant bij *E. ventralis*).

Voorkomen – Zeer zeldzame zuidelijke soort en pas sinds 1992 uit Nederland bekend. Ze is aangetroffen in Zeeland (Zeeuws-Vlaanderen en Walcheren) en eenmaal op Texel. De soort is ook vlak over de grens bij Brunssum aangetroffen en komt dus mogelijk ook in Limburg voor.

Biotoop – Is net als de koolwants in allerlei biotopen met kruisbloemigen te vinden, maar is warmteminnend en daardoor vooral te verwachten in open, droge biotopen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan het hele jaar worden aangetroffen.

***Eurydema ventralis* – Zuidelijke koolschildwants**

Herkennenning – 8,5-11,0 mm. Met uitzondering van *E. dominulus* en *E. ornata* van alle andere wantsen te onderscheiden door de heldere en scherp afgegrensde tekening (zwart met rood of geel) en het borststuk, dat geel of rood is met zes soms deels versmolten zwarte vlekken. Van *E. dominulus* te onderscheiden door de aanwezigheid van een zwarte vlek op de zijrand van het corium. Lijkt sterk op *E. ornata*, maar de rug van het achterlijf (onder de vleugels) is aan de voorkant rood (geheel zwart bij *E. ornata*).

Voorkomen – Voornamelijk Zuid-Europese soort die in de ons omringende gebieden afwezig of zeer zeldzaam is. In Nederland alleen bekend van een vondst in de omgeving Breda uit eind negentiende eeuw.

Biotop – Leeft op kruisbloemigen, te verwachten in warme biotopen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan het hele jaar worden aangetroffen.

***Eysarcoris aeneus* – Weegbreeschildwants**

Herkennenning – 5,0-6,0 mm. Kleine, breed gebouwde wants met op de voorhoeken van het halsschild een scherp afgegrensde donkere vlek en op de voorhoeken van het schildje een opvallende lichte vlek (ontbreekt bij *E. venustissimus*). Lijkt op de zeer zeldzame mannetjesereprijschildwants *Stagonomus bipunctatus* (p. 63), maar van deze te onderscheiden door de drie kleine zwarte vlekjes tegen de achterrand van het schildje.

Voorkomen – Gewoon in Limburg en Noord-Brabant en recent ook waargenomen in Zuidoost-Drenthe en Groningen.

Biotop – Kruidenrijke graslanden en bermen, vaak op en onder smalbladige weegbree.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan een groot deel van het jaar als volwassen dier worden aangetroffen met pieken in juni en augustus van respectievelijk de overwinterde dieren en de nieuwe generatie.

Eysarcoris venustissimus – Andoornschildwants

Herkenning – 5,5-6,5 mm. Kleine, breed gebouwde wants die te herkennen is aan het schildje, dat op de voorste helft donker metaalkleurig is. Het halsschild heeft op de voorhoeken een scherp afgegrensde donkere vlek die aan de achterzijde begrensd wordt door een wittige band met daarin zwarte puntering.

Voorkomen – Vrij wijd verspreid in Limburg, Gelderland, Overijssel en Utrecht. Daarbuiten schaars op de zandgronden van het binnenland en enkele waarnemingen uit de kuststreek. Niet op de waddeneilanden.

Biotoop – Leeft op lipbloemen met een voorkeur voor bosandoorn; wordt vooral gevonden in schaduwrijke bosranden, maar ook in parken en tuinen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan een groot deel van het jaar als volwassen dier worden aangetroffen. De meeste waarnemingen komen uit mei en juni, wanneer de overwinterde adulten vaak in aantal op de planten bijeen zitten, en uit augustus, wanneer de nieuwe generatie aanwezig is.

Graphosoma lineatum – Pyjamaschildwants

Herkenning – 8,5-11,0 mm. Onmiskenbaar. Zwart-rood, van boven gestreept en van onder gestippeld.

Voorkomen – Vroeger zeer zeldzaam, maar tegenwoordig wijd verspreid in het noordoosten, oosten, midden en zuiden van het land en ook in de duinen en op de waddeneilanden.

Biotoop – Ruige, meestal droge en zonbeschenen kruidenvegetaties en graslanden. Leeft van schermbloemigen en is onder andere vaak op de bloemschermen van wilde peen, pastinaak, engelwortel en zevenblad te vinden.

Fenologie adult – Overwintert als adult en waargenomen van april tot in oktober.

Holcostethus sphaclatus – Toortsschildwants

Herkenning – 8,0-9,5 mm. Lijkt sterk op de algemene bessenwants en heeft net als deze een donker, soms wijnrood halsschild en corium, een donker schildje met lichte punt en een geblokt connexivum dat ver onder de vleugels uitsteekt. *Holcostethus sphaclatus* is echter kleiner dan de bessenwants en heeft in tegenstelling tot de bessenwants geen haren op het halsschild. Verwarring met de zuidelijke schildwants *Peribalus strictus* (p. 58) is mogelijk, maar *H. sphaclatus* heeft een lichtgekleurd derde sprietlid met een brede zwarte band, terwijl dat bij *P. strictus* eenkleurig roodbruin is (let op, het eerste lid zit deels verborgen onder de kop).

Voorkomen – Zeer zeldzaam en beperkt tot Zuid-Limburg.

Biotoop – Open, droge kruidenrijke vegetaties, vaak op kalkbodem. Wordt elders regelmatig op toorts gevonden, maar is niet aan deze plant gebonden.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan gedurende een groot deel van het jaar als volwassen dier worden aangetroffen.

Jalla dumosa – Rupsenschildwants

Herkenning – 11,0-14,5 mm. Een voor een schildwants vrij langwerpige gebouwde wants waarvan de voorste helft van het achterlijf nagenoeg evenwijdig is. De kop is opvallend klein. Het lichaam is grotendeels donkerbruin tot zwart en de lichte tekening is crèmekleurig of rood. De voorhoeken van het schildje hebben lichte vlekken (soms erg onopvallend) en er is een lichte, overlangse streep over kop, halsschild en het voorste deel van het schildje. De poten zijn grotendeels zwart met op de schenen een brede crèmekleurige of rode ring (ook aanwezig bij de duidelijk kleinere en anders uitziende heideschildwants *Rhacognathus punctatus*, p. 61).

Voorkomen – Zeer zeldzaam en bekend van een handvol waarnemingen verspreid door Nederland. Sinds 1968 alleen waargenomen op Ameland.

Biotoop – Leeft dicht bij de bodem op open plekken en wordt vaak onder bladrozetten gevonden. Rover, niet aan bepaalde waardplanten gebonden.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan gedurende een groot deel van het jaar als volwassen dier worden aangetroffen. De nieuwe generatie is vanaf half juli volwassen.

Neottiglossa pusilla – Grasschildwants

Herkenning – 4,5-6,0 mm. Kleine bruinige wants met brede, enigszins hoekige kop en een kort corium waarvan de punt niet verder reikt dan de punt van het schildje (reikt duidelijk verder bij de meeste wantsen). Het halsschild heeft een smalle lichte streep die doorloopt op het breed gebouwde schildje. Het schildje heeft kleine onopvallende lichte vlekken in de voorhoeken. De buik is zwart met metaalkleurige weerschijn.

Voorkomen – Algemeen op de hogere zandgronden in het binnenland, minder talrijk langs de kust. Ook op de waddeneilanden.

Biotoop – Open of deels beschaduwde grasvegetaties.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan een groot deel van het jaar als volwassen dier worden aangetroffen. De meeste waarnemingen zijn gedaan van april tot september met een duidelijk piek in juni.

Nezara viridula – Zuidelijke groene schildwants

Herkenning – 11,5-16,5 mm. Egaal groene of in het winterhalfjaar bruin gekleurde wants met licht gekleurde vleugelmembraan; halsschild en kop soms met opvallende gele zoom aan de voorkant. Karakteristiek voor de soort is een rij van drie kleine witte stippen geflankeerd door twee zwarte stippen op de voorrand van het halsschild. Kan vooral verward worden met de groene schildwants *Palomena prasina* (p. 57), maar deze mist de stippenrij.

Voorkomen – Wordt regelmatig ingevoerd met allerlei producten uit Zuid-Europa en sinds 2013 zijn nimfen waargenomen op enkele plekken in de openlucht en in kassen.

Biotoop – Ruderale plekken, tuinen, moestuinen en kassen met groenten of vruchtgroenten.

Fenologie adult – Ingevoerde exemplaren kunnen gedurende het gehele jaar worden aangetroffen. In de openlucht zijn nimfen waargenomen van half augustus tot begin oktober. In kassen kunnen zich meerdere generaties per jaar ontwikkelen.

Palomena prasina – Groene schildwants

Herkening – 11,0-14,0 mm. Egaal groen of in het winterhalfjaar bruin gekleurde wants met een donkere vleugelmembraan, een schildje zonder lichte punt en segment vier en vijf van de antennen deels rood. De eveneens egaal groene zuidelijke groene schildwants *Nezara viridula* (p. 56) heeft een wittig of groenig vleugelmembraan. Zou verward kunnen worden met de bremschildwants *Piezodorus lituratus* (p. 59), maar deze heeft een brede geelgroene zoom aan de zijrand van het connexivum. Lijkt sterk op de vroeger in Nederland voorkomende *P. viridissima*, maar te onderscheiden van deze soort door de antennen, waarvan het tweede segment slechts iets langer is als het derde (het tweede is duidelijk langer dan het derde bij *P. viridissima*) en doordat de voorrand van het halsschild licht hol is (iets bol bij *P. viridissima*).

Voorkomen – Komt in heel Nederland voor en is een van de algemeenste grote wantsen. Ook op de waddeneilanden.

Biotop – Ruigtes, struwelen en bosranden, zowel in de stad, het agrarisch gebied en in natuurgebieden algemeen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en wordt door het hele jaar gevonden, maar de meeste waarnemingen komen uit de periode maart tot november met een piek in de maanden juli, augustus en september.

Palomena viridissima – Groene veldschildwants

Herkening – 11,0-14,0 mm. Lijkt sterk op de in Nederland algemene *P. prasina*. Te onderscheiden van deze soort door de antennen, waarvan het tweede segment duidelijk langer is dan het derde (nagenoeg even lang bij *P. prasina*) en doordat de voorrand van het halsschild iets bol is (licht hol bij *P. prasina*). Zeer zeldzame soort en voor een waarneming is goede documentatie vereist in de vorm van een foto van de antennen en een foto van het halsschild recht van boven genomen.

Voorkomen – Was vroeger vrij algemeen op de binnenlandse zandgronden van midden en zuid Nederland maar is na 1952 al meer dan een halve eeuw niet waargenomen.

Biotop – Ruigtes en bosranden.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan het gehele jaar als volwassen dier worden gevonden.

Pentatoma rufipes – Roodpootschildwants

Herkenning – 12,0-15,0 mm. Grote, donkergekleurde wants met karakteristieke brede en ver naar voren gele-gen schouders die aan de voorrand afgerond zijn en aan de achterkant hoekig. De poten zijn opvallend oranje-rood of roodbruin. Het connexivum is geblokt, het schildje heeft een duidelijk afstekende lichte, geel tot roodachtige punt.

Voorkomen – Algemeen, komt in heel Nederland voor. Ook op de waddeneilanden.

Biotoop – Komt in allerlei biotopen met struiken en bomen voor en is onder meer in stadsparken te vinden. De soort preferereet loofbomen en wordt onder andere op berk, hazelaar, eik en els gevonden.

Fenologie adult – Overwintert als nimf en wordt vanaf juni als volwassen dier gevonden. Het overgrote deel van de waarnemingen komt uit de periode juni tot oktober met een piek van juli tot en met september.

Peribalus strictus – Zuidelijke schildwants

Herkenning – 8,5-10,5 mm. Vrij egaal gekleurde, sterk bestippelde bruine wants, met geblokt connexivum, een lichte punt aan het schildje en oranje tot rood gekleurde antennen, waarvan segment vier en vijf grotendeels donker zijn met een smalle lichtgekleurde basis. De zijranden van het halsschild zijn ingeknepen en hebben een smalle witte zoom. Verwarring met de toortsschildwants *Holcostethus sphaclatus* (p. 55) is mogelijk, maar deze heeft een lichtgekleurd derde sprietlid met een brede zwarte band, terwijl dat bij *P. strictus* eenkleurig roodbruin is.

Voorkomen – Wijd verspreid op de zandgronden, in de duinen noordelijk tot Schoorl en in het binnenland zeldzaam ten noorden van Overijssel. Op de waddeneilanden recent op Texel waargenomen.

Biotoop – Komt voor op kruiden en loofbomen in diverse biotopen, waaronder tuinen en parken.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan gedurende een groot deel van het jaar als volwassen dier worden aangetroffen met een piek van april tot juni (overwinterde dieren) en in augustus en september (nieuwe generatie).

Picromerus bidens – Tweetandschildwants

Herkenning – 10,0-13,0 mm. Eenvoudig te herkennen aan de puntig uitgetrokken hoeken van het halsschild, het grotendeels donkerbruine lijf en de rode poten. Kan verward worden met de bosbeskielwants *Elasmucha ferrugata* (Acanthosomatidae, p 40).

Voorkomen – Vrij algemeen en kan door het gehele land worden aangetroffen. Ook op de waddeneilanden.

Biotoop – Komt voor in diverse biotopen in ruige graslanden, heideterreinen en bosranden. Rover, niet aan bepaalde waardplanten gebonden.

Fenologie adult – Overwintert als ei en wordt vanaf eind juni als adult aangetroffen met een duidelijke piek in augustus en september.

Piezodorus lituratus – Bremschildwants

Herkenning – 10,0-12,0 mm. In het voorjaar vrij egaal groen gekleurd, maar corium en halsschild zijn bij de nieuwe generatie rood tot bruinrood van kleur en worden bruingroen voor de overwintering. Schildje zonder lichte punt. Vleugelmembraan helder waardoor het zwarte achterlijf zichtbaar is. Zowel het halsschild als het achterlijf met smalle gele zoom. Vergelijk met *Palomina* (p. 57), *Chlorochroa* (p. 49-50) en *Nezara* (p. 56).

Voorkomen – Vrij algemeen op de binnenlandse zandgronden, zeldzaam langs de kust, van Zeeland tot op de waddeneilanden.

Biotoop – Leeft op allerlei vlinderbloemigen, vooral op brem en in mindere mate op gaspeldoorn. Kan in een grote diversiteit aan terreintypen worden gevonden, relatief veel op heideterreinen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan gedurende een groot deel van het jaar als volwassen dier worden gevonden. De meeste waarnemingen komen uit de periode april tot november met pieken in mei-juni (paringstijd) en juli-augustus (nieuwe generatie).

Pinthaeus sanguinipes – Bloedpoetschildwants

Herkenning – 11,5-16,5 mm. Grote, donkergekleurde wants met geblokt connexivum, lichte punt aan het schildje en orangerode of roodbruine poten. Lijkt daarvoor op de veel algemener roodpoetschildwants *Pentatomia rufipes* (p. 58), maar heeft opvallend afgeplatte voorschienen met een duidelijke doorn en een anders gevormd halsschild, waarvan de voorste helft smaller is dan de achterste helft.

Voorkomen – Zeer zeldzaam, in 2008 voor het eerst in Nederland gevonden en inmiddels bekend uit Limburg en Gelderland.

Biotoop – Leeft op loofbomen en in het buitenland relatief vaak op elms gevonden. Rover, niet aan bepaalde waardplanten gebonden.

Fenologie adult – Overwintert als adult. In het buitenland zijn volwassenen van de nieuwe generatie aangetroffen vanaf augustus.

Podops inuncta – Haakjesschildwants

Herkenning – 5,0-6,5 mm. Door het grote bruine schildje, dat nagenoeg het gehele achterlijf bedekt, niet te verwarren met andere schildwantsen Pentatomidae, maar lijkt wel op sommige pantserwantsen Scutelleridae. Van alle wantsen te onderscheiden door de opvallende haken op de voorrand van het halsschild ter weerszijde van de kop.

Voorkomen – Algemeen, in het hele land te vinden, maar zelden in kleigebieden. Ook op de waddeneilanden.

Biotoop – Droge tot natte grasvegetaties, ook op plekken die in het voorjaar onder water staan.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan het gehele jaar als volwassen dier worden gevonden met een duidelijke piek in de paringstijd in mei en juni

Rhacognathus punctatus – Heideschildwants

Herkenning – 7,5-9,5 mm. Donker gekleurde (bruin tot zwarte) wants die zeer dicht bezet is met zwarte putjes. Over het halsschild is vaak een overlangse lichte streep aanwezig, die soms doorloopt op het schildje. Sommige exemplaren hebben een groene metaalglans. De soort is eenvoudig herkenbaar aan de grotendeels donkere poten met op de schenen een brede lichte ring (ook aanwezig bij de duidelijk anders uitzijende en grotere rupsenschildwants *Jalla dumosa*, p. 55).

Voorkomen – Niet zeldzaam op de hogere zandgronden in het binnenland en verspreid op enkele plekken in de duinen en op Terschelling.

Biotoop – Komt vooral voor op de bodem in heideterreinen met veel heidehaantjes, het belangrijkste voedsel. Rover, niet aan bepaalde waardplanten gebonden.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan een groot deel van het jaar als volwassen dier worden aangetroffen met pieken in mei en juli-augustus van respectievelijk overwinterde dieren en de nieuwe generatie.

Rhaphigaster nebulosa – Grauwe schildwants

Herkenning – 13,5-16,0 mm. Forse wants waarvan de lichtbeige grondkleur grotendeels bedekt wordt door zwarte putjes. Deze putjes zijn onregelmatig geplaatst en klonteren vaak samen, waardoor een vlekkerig patroon ontstaat. Het connexivum is geblokt en de antennes zijn zwart op de lichte basis van segment drie, vier en vijf na. De onderzijde is grotendeels licht met zwarte vlekjes.

Voorkomen – De grauwe veldwants was tot begin deze eeuw alleen bekend van vermoedelijk geïmporteerde dieren. De soort heeft zich echter sindsdien in Nederland gevestigd en is nu algemeen in Limburg, Noord-Brabant, oostelijk Gelderland en Overijssel. Buiten dit gebied zijn verspreide waarnemingen bekend en waarschijnlijk zal de soort zich verder uitbreiden richting het noorden en het westen.

Biotoop – Komt voor op loofbomen – soms op naaldbomen – en kruiden, onder meer langs bosranden, op ruderaal terreinen en in tuinen. Overwinterende dieren worden soms in huis aangetroffen.

Fenologie adult – Overwintert als adult en is al vroeg in het jaar actief met een duidelijke piek in maart en april. Dieren van de nieuwe generatie vertonen een piek in de waarnemingen in de periode van augustus tot in oktober.

Rubiconia intermedia – Bosbesschildwants

Herkenning – 6,0-7,5 mm. Vrij kleine, bruine schildwants die zeer dicht bezet is met zwart gekleurde putjes, die op de kop en de voorhoeken van het halsschild erg dicht bij elkaar staan, zodat deze grotendeels zwart lijken. Zijrand van het halsschild en de punt van het schildje met smalle lichte zoom en de voorhoeken van het schildje met kleine lichte punten. Het gevlekte connexivum wordt grotendeels bedekt door de vleugels.

Voorkomen – Zeldzaam en beperkt tot Overijssel, Gelderland en Noord-Limburg met de meeste waarnemingen van de Veluwe, de Veluwezoom en de Sallandse Heuvelrug.

Biotoop – Komt voor in open tot half beschaduwde lage vegetaties op rode bosbes.

Fenologie adult – Overwintert als adult en is waargenomen van april tot in november.

Sciocoris cursitans – Zandschildwants

Herkenning – 4,5-6,0 mm. Beide soorten *Sciocoris* zijn te onderscheiden van alle andere Pentatomidae door de zeer brede, afgeronde kop (breder dan lang), het schildje, dat niet voorbij viervijfde van het achterlijf steekt, en het brede (bijna ronde) achterlijf met een breed en ver uitstekend connexivum. Te onderscheiden van de platte zandschildwants *S. homalonotus* (p. 63) door het kleine formaat (<6,5 mm), de aanwezigheid van een zwarte tekening op de buik en de afwezigheid van een duidelijke inkeping vóór de ogen.

Voorkomen – Vrij algemeen in de duinen, op de waddeilanden en op de binnenlandse zandgronden, maar niet bekend uit de drie noordelijke provincies en Flevoland.

Biotoop – Warme en zandige, lage vegetaties, vaak in de duinen, nabij stuifzanden en heidevelden.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan gedurende het grootste deel van het jaar gevonden worden. Het merendeel van de waarnemingen komt echter uit mei-juni, wanneer de adulten die hebben overwinterd actief zijn, en uit juli-augustus, wanneer de nieuwe generatie actief is.

Sciocoris homalonotus – Platte zandschildwants

Herkennenning – 6,5-8,5 mm. Beide soorten *Sciocoris* zijn te onderscheiden van alle andere Pentatomidae door de zeer brede, afgeronde kop (breder dan lang), het schildje, dat niet voorbij viervijfde van het achterlijf steekt en het brede (bijna ronde) achterlijf met een breed en ver uitstekend connexivum. Te onderscheiden van de zandschildwants *S. cursitans* (p. 62) door het grotere formaat (>6 mm), het ontbreken van zwarte tekening op de buik en de aanwezigheid van een duidelijke inkeping vóór de ogen.

Voorkomen – Zeer zeldzaam, in 2011 voor het eerst in Nederland aangetroffen en alleen bekend van een enkel kalkgrasland in Zuid-Limburg.

Biotoop – In Nederland alleen bekend van een warme, droge kalkhelling.

Fenologie adult – Overwintert als adult en vermoedelijk gedurende het grootste deel van het jaar te vinden; dieren van de nieuwe generaties worden vanaf begin augustus volwassen.

Stagonomus bipunctatus – Mannetjesereprijschildwants

Herkennenning – 5,0-6,0 mm. Kleine, breed gebouwde wants waarvan de voorhoeken van het halsschild een donkere vlek hebben. De voorhoeken van het schildje hebben een opvallend grote lichte vlek. Kan verward worden met de weegbreeschildwants *Eysarcoris aeneus* (p 53), maar is van deze te onderscheiden doordat de achterrand van de punt van het schildje licht gekleurd is (*E. aeneus* heeft tegen de rand drie zwarte vlekjes). Tegen de lichte rand van het schildje bevindt zich vaak een vaag begrensd, donkere vlek.

Voorkomen – Zeldzaam en pas sinds 2000 uit ons land bekend; tot nu toe gevonden op enkele plekken in Gelderland, Noord-Brabant en Limburg.

Biotoop – Leeft op mannetjesereprijs en te vinden in warme biotopen, vaak op stenige ondergrond.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan een groot deel van het jaar als volwassen dier worden aangetroffen.

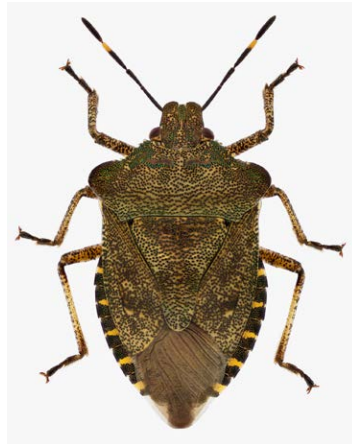
Troilus luridus – Buikspitsschildwants

Herkenning – 10,0-13,0 mm. Grauwgrijs tot zwartig gekleurde wants bedekt met donkere metaalkleurige putjes, brede afgeronde schouders en ver onder de vleugels uitstekend geblokt connexivum (soms grotendeels donker). Het voorste stuk van de zijrand van het halschild is grof gekarteld en de lichte top van het vierde antennesegment steekt duidelijk af bij de voor de rest zwarte antennen.

Voorkomen – Algemeen en wijd verspreid op de binnenlandse zandgronden, zeldzaam of ontbrekend langs de kust en niet op de waddeneilanden.

Biotoop – Komt voor op loof- en naaldbomen zowel op solitair staande bomen, in bosranden en in gesloten bos. Rover, niet aan bepaalde waardplanten gebonden.

Fenologie adult – Overwintert als adult en kan gedurende een groot deel van het jaar als volwassen dier worden aangetroffen. De meeste waarnemingen zijn uit de periode van april tot in november.

Zicrona caerulea – Blauwe schildwants

Herkenning – 5,0-7,5 mm. Onmiskenbaar en uniek onder de Nederlandse wantsen door de blauwgroene, glanzende metallic kleur maar let op met verwarring met *Tritomegas* (p. 34-35).

Voorkomen – Open of deels beschaduwde lage vegetatie van kruiden en struiken op vochtige grond, vaak in heidegebieden.

Biotoop – Vrij algemeen en wijd verspreid op de zandgronden, algemeen in het binnenland, zeldzaam langs de kust en op de waddeneilanden alleen van Ameland bekend. Rover, niet aan bepaalde waardplanten gebonden.

Fenologie adult – Overwintert als adult en waargenomen van februari tot in november met een piek in juni en juli.

CHECKLIST PER PROVINCIE

Nomenclatuur en volgorde zijn conform de 'Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region'. Het voorkomen van de soorten is per provincie aangegeven: waarnemingen voor 1980 (○) en waarnemingen vanaf 1980 (●).

Gebruikte afkortingen – FR: Friesland, GR: Groningen, DR: Drenthe, OV: Overijssel, FL: Flevoland, GL: Gelderland, UT: Utrecht, NH: Noord-Holland, ZH: Zuid-Holland, ZE: Zeeland, NB: Noord-Brabant, LB: Limburg.

	FR	GR	DR	OV	FL	GL	UT	NH	ZH	ZE	NB	LB
Infraorde Cimicoromorpha												
Familie PYRRHOCORIDAE												
<i>Pyrrhocoris apterus</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Familie STENOCEPHALIDAE												
<i>Dicranocephalus agilis</i>	–	–	–	–	–	–	–	○	○	–	○	○
<i>Dicranocephalus medius</i>	–	–	–	–	–	○	–	●	–	●	●	○
Familie RHOPALIDAE												
<i>Brachycarenum tigrinus</i>	●	●	–	●	●	●	–	●	●	●	●	●
<i>Corizus hyoscyami hyoscyami</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Liorhyssus hyalinus</i>	●	–	–	●	–	●	●	●	●	●	●	●
<i>Rhopalus (Aeschyntelus) maculatus</i>	●	–	●	●	–	●	●	●	–	–	●	●
<i>Rhopalus (Rhopalus) parumpunctatus</i>	●	●	●	●	–	●	●	●	●	●	●	●
<i>Rhopalus (Rhopalus) subrufus</i>	●	–	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Stictopleurus abutilon</i>	●	●	●	●	–	●	●	●	●	●	●	●
<i>Stictopleurus punctatonevrosus</i>	–	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Chorosoma schillingii</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Myrmus miriformis miriformis</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Familie ALYDIDAE												
<i>Alydus calcaratus</i>	–	●	●	●	–	●	●	●	–	●	●	●
Familie COREIDAE												
<i>Arenocoris fallenii</i>	●	●	–	–	–	●	●	●	●	●	●	–
<i>Arenocoris waltlii</i>	–	–	–	–	–	○	–	–	–	○	–	–
<i>Bathysolen nubilus</i>	–	–	–	–	–	●	–	–	–	–	–	●
<i>Ceraleptus lividus</i>	●	–	–	●	–	●	●	●	●	●	●	●
<i>Coriomeris denticulatus</i>	●	●	–	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Coriomeris scabricornis scabricornis</i>	–	–	–	–	–	●	●	–	●	–	–	●
<i>Coreus marginatus marginatus</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Enoplops scapha</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	○	●	●	●
<i>Leptoglossus occidentalis</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Spathocera dalmanii</i>	●	●	●	●	–	●	●	●	●	●	●	●
<i>Syromastus rhombeus</i>	–	–	–	–	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Gonocerus acuteangulatus</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Gonocerus juniperi</i>	–	–	–	●	–	–	–	–	–	–	○	○

	FR	GR	DR	OV	FL	GL	UT	NH	ZH	ZE	NB	LB
Familie CYDNIDAE												
<i>Cydnus aterrimus</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	●
<i>Byrsinus flavicornis</i>	●	–	–	–	–	–	○	●	●	●	–	–
<i>Microporus nigrita</i>	–	–	–	–	–	–	–	○	○	○	○	●
<i>Adomerus biguttatus</i>	●	–	●	●	–	●	●	●	–	–	○	○
<i>Legnotus limbosus</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Legnotus picipes</i>	●	–	●	●	–	●	●	●	●	○	●	●
<i>Sehirus luctuosus</i>	●	–	–	●	–	●	●	●	●	●	●	●
<i>Sehirus morio</i>	●	–	–	–	–	●	○	●	●	–	–	●
<i>Tritomegas bicolor</i>	●	●	●	●	–	●	●	●	●	●	●	●
<i>Tritomegas sexmaculatus</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	●	●	●
Familie THYREOCORIDAE												
<i>Thyreocoris scarabaeoides</i>	○	●	●	●	–	●	●	●	●	–	●	●
Familie ACANTHOSOMATIDAE												
<i>Acanthosoma haemorrhoidale</i>												
<i>haemorrhoidale</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Cyphostethus tristriatus</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Elasmostethus interstinctus</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Elasmostethus minor</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	●
<i>Elasmucha ferrugata</i>	–	–	●	●	–	●	○	–	–	–	○	○
<i>Elasmucha fieberi</i>	●	●	●	●	–	●	●	●	–	–	●	●
<i>Elasmucha grisea grisea</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Familie SCUTELLERIDAE												
<i>Phimodera humeralis</i>	–	–	–	–	–	○	○	●	○	–	–	–
<i>Odontoscelis fuliginosa</i>	–	–	–	–	–	–	○	●	●	●	–	●
<i>Odontoscelis lineola</i>	●	–	–	–	–	○	○	●	●	●	○	–
<i>Eurygaster austriaca</i>	–	–	–	–	–	○	○	○	○	○	–	○
<i>Eurygaster maura</i>	–	–	–	–	–	○	○	○	–	○	○	●
<i>Eurygaster testudinaria testudinaria</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Familie PENTATOMIDAE												
<i>Arma custos</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Jalla dumosa</i>	●	–	–	–	–	○	○	–	○	○	–	○
<i>Picromerus bidens</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Pinthaeus sanguinipes</i>	–	–	–	●	–	●	–	?	–	–	●	●
<i>Rhacognathus punctatus</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	○	–	●	●
<i>Troilus luridus</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Zicrona caerulea</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Aelia acuminata</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Aelia klugii</i>	●	●	●	●	–	●	●	●	●	●	●	●
<i>Neottiglossa pusilla</i>	●	●	●	●	–	●	●	●	○	–	●	●
<i>Carpocoris (Carpocoris) fuscispinus</i>	–	–	●	●	–	○	–	–	–	–	●	●
<i>Carpocoris (Carpocoris) purpureipennis</i>	–	–	–	–	–	○	–	–	–	○	●	●
<i>Chlorochroa (Rhytidolomia) juniperina juniperina</i>	●	–	●	●	–	●	○	○	–	–	○	○

	FR	GR	DR	OV	FL	GL	UT	NH	ZH	ZE	NB	LB
<i>Chlorochroa (Rhytidolomia) pinicola</i>	●	●	●	●	–	●	●	●	●	○	●	●
<i>Dolycoris baccarum</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Holcostethus (Holcostethus) sphaelatus</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	●
<i>Palomena prasina</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Palomena viridissima</i>	–	○	–	○	–	○	○	○	–	–	○	○
<i>Peribalus (Peribalus) strictus</i>	●	●	●	●	–	●	●	●	●	●	●	●
<i>Rubiconia intermedia</i>	–	–	–	●	–	●	–	–	–	–	–	●
<i>Eysarcoris aeneus</i>	–	●	●	–	–	○	–	–	–	–	●	●
<i>Eysarcoris venustissimus</i>	–	●	–	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Stagonomus (Dalleria) bipunctatus</i>	–	–	–	–	–	●	–	–	–	–	●	●
<i>Nezara viridula</i>	–	–	–	–	–	●	●	–	●	–	●	●
<i>Pentatoma (Pentatoma) rufipes</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Rhaphigaster nebulosa</i>	–	●	●	●	–	●	●	●	●	●	●	●
<i>Piezodorus lituratus</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Sciocoris (Aposciocoris) homalonotus</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	●
<i>Sciocoris (Sciocoris) cursitans cursitans</i>	●	–	–	●	–	●	●	●	●	●	●	●
<i>Eurydema (Eurydema) oleracea</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Eurydema (Eurydema) ornata</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	●
<i>Eurydema (Rubrodorsalium) dominulus</i>	–	–	–	●	–	–	–	–	–	–	●	●
<i>Eurydema (Rubrodorsalium) ventralis</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	○	–
<i>Graphosoma (Graphosoma) lineatum</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
<i>Podops (Podops) inuncta</i>	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●

BIJLAGE: VOORBEELDEN VAN ENKELE ANDERE WANTSENFAMILIES

In Nederland komen 641 soorten wantsen verdeeld over 36 families voor. Daarvan worden 86 soorten van tien families in dit boekje behandeld. Hieronder staat een aantal voorbeelden van wantsen uit andere families.

Anthocoridae – bloemwantsen: *Anthocoris nemoralis* (foto: André den Ouden). De soorten van het geslacht *Anthocoris* zijn algemeen en je komt ze vaak tegen bij het afzoeken van onder andere brandnetels.

Aradidae – schorswantsen: *Aradus depressus* (foto: Dick Belgers). Schorswantsen leven van schimmels op dode of stervende bomen. Door hun platte bouw zijn ze zijn makkelijk te onderscheiden van andere wantsenfamilies.

Berytidae – steltwantsen: heksenkruidsteltwants *Metatropis rufescens* (foto: Wim Bakker). Steltwantsen zijn door hun lange poten en slanke lijf goed herkenbaar. Verwarring is mogelijk met *Empicoris* (Reduviidae). De hier afgebeelde soort is gebonden aan heksenkruid en door zijn grote formaat en roodbruine kleur nauwelijks te verwarren met andere soorten.

Lygaeidae – bodemwantsen: berkenwants *Kleidocerys resedae* (foto: Arp Kruithof). Veel bodemwantsen zijn op de bodem of in lage vegetatie actief. De berkenwants is daarop een uitzondering en is veel te vinden in bomen en struiken. De nimfen leven van berkenzaadjes. Het is een zeer algemene soort.

brandnetelwants *Heterogaster urticae* (foto: André den Ouden). Net als de meeste bodemwantsen heeft de brandnetelwants geen heldere kleuren, maar een mooi patroon van wit, grijs en zwart dat bij veel andere soorten bodemwantsen is aangevuld met roodbruine tinten. Het is een algemene soort die makkelijk te vinden is door het afslepen van brandnetels.

valse prachtridderwants *Lygaeus simulans* (foto: Theodoor Heijerman). Hoewel de meeste bodemwantsen zwarte, grijze of roodbruine kleuren hebben, zijn er enkele die fel rood gekleurd zijn. De rode kleur vormt een waarschuwingssignaal voor predatoren dat ze giftig zijn. De hier afgebeelde valse prachtridderwants ontleent zijn giftigheid aan de stoffen die hij opneemt uit zijn waardplant, de zwarte engbloem.

De twee in Nederland voorkomende prachtridderwantsen zijn lastig van elkaar te onderscheiden, maar kunnen van alle andere wantsen worden onderscheiden door de grootte (8-14 mm), de felrode kleuren, de gedeeltelijk rode kop en het patroon van de witte tekening op het vleugelmembraan.

Miridae – blindwantsen: *Miris striatus* (foto: Arp Kruithof). Blindwantsen vormen met 241 soorten de grootste Nederlandse wantsenfamilie. Ze zijn over het algemeen vrij klein en vergeleken met andere wantsen teer gebouwd, en hebben nauwelijks verharde vleugels. Een opvallende eigenschap van blindwantsen is het ontbreken van ocelli (puntogen), waarvan bijna alle andere wantsen er twee of drie op de kop hebben (vandaar de naam blindwants). Veel soorten zijn lastig herkenbaar. De hier afgebeelde *Miris striatus* is echter makkelijk herkenbaar en in mei en juni makkelijk te vinden op eik. Pas op voor verwarring met de gestreepte eikenblindwants *Rhabdomiris striatellus*. Bij die soort is de punt van de cuneus (de bij deze soorten gele driehoek op de vleugelrand) zwart.

Harporcera thoracica (foto: Arp Kruihof). Een van de algemeenste wantsen van het voorjaar. Deze soort leeft op eik en is vaak in tientallen of honderden exemplaren te vinden op of nabij eiken. De mannetjes zijn goed herkenbaar aan de verdikking op het eind van het tweede antennesegment.

Nabidae – sikkelwantsen: *Nabis* (foto: Arp Kruihof). Nabidae zijn echte rovers en zijn in tegenstelling tot veel andere wantsen snelle lopers. De naam sikkelwantsen slaat op de zuignuit die in een halve boog onder de kop hangt. Ze zijn daardoor eigenlijk alleen te verwarren met soorten van de familie Reduviidae (roofwantsen), die je echter veel minder vaak tegenkomt en die een kortere (drie- i.p.v. vierledige), dikke zuignuit hebben. Sikkelwantsen van het geslacht *Nabis* en *Himacerus* kan je het gehele jaar tegenkomen, maar zijn vooral in het najaar algemeen.

Reduviidae – roofwantsen: geringde roofwants *Rhynocoris annulatus* (foto: Bert Oving). Net als de sikkelwantsen zijn de roofwantsen echte rovers die actief rondlopen. De geringde roofwants is door zijn kleuren één van de spectaculairste Nederlandse wantsen. Vroeger zeldzaam, maar tegenwoordig vrij algemeen op de binnenlandse zandgronden.

Saldidae – oeverwantsen: *Saldula saltatoria* (foto: Jan Ligtenberg). Oeverwantsen zijn vooral te vinden op kale, schaars begroeide oevers. Ze zitten vaak op modderige bodem en vallen door hun kleur en geringe formaat nauwelijks op. Zeker met warm weer zijn ze erg vlug en springerig en vangen gaat het best door met een net snel over de bodem te slepen. Door hun vorm, waarbij vooral de door de ogen gedomineerde kop opvalt, zijn ze nauwelijks te verwarren met andere wantsen.

REGISTER

Register van de 86 in deze veldgids behandelde soorten

abutilon, <i>Stictopleurus</i>	21	<i>Carpocoris</i>	48
<i>Acanthosoma</i>	37	<i>Ceraleptus</i>	25
Acanthosomatidae	37	<i>Chlorochroa</i>	49
acuminate, <i>Aelia</i>	46	<i>Chorosoma</i>	16
acuteangulatus, <i>Gonocerus</i>	27	Coreidae	23
<i>Adomerus</i>	30	<i>Coreus</i>	25
<i>Aelia</i>	46	<i>Coriomeris</i>	26
aeneus, <i>Eysarcoris</i>	53	<i>Corizus</i>	16
agilis, <i>Dicranocephalus</i>	14	<i>cursitans</i> , <i>Sciocoris</i>	62
Alydidae	22	<i>custos</i> , <i>Arma</i>	47
<i>Alydus</i>	22	Cydnidae	30
Andoornschildwants	54	<i>Cydnus</i>	31
apterus, <i>Pyrrhocoris</i>	13	<i>Cyphostethus</i>	38
<i>Arenocoris</i>	24	<i>dalmanii</i> , <i>Spathocera</i>	29
<i>Arma</i>	47	<i>Dennenschildwants</i>	50
aterrimus, <i>Cydnus</i>	31	<i>denticulatus</i> , <i>Coriomeris</i>	26
austriaca, <i>Eurygaster</i>	42	<i>Dicranocephalus</i>	14
baccarum, <i>Dolycoris</i>	51	<i>Dolycoris</i>	51
Ballotegraafwants	35	<i>dominulus</i> , <i>Eurydema</i>	51
<i>Bathysolen</i>	23	<i>Dovenetelgraafwants</i>	34
Beemdkroonschildwants	48	<i>dumosa</i> , <i>Jalla</i>	55
Berkenkielwants	39	<i>Elasmostethus</i>	39
Bessenschildwants	50	<i>Elasmucha</i>	40
bicolor, <i>Tritomegas</i>	34	<i>Enoplops</i>	27
<i>bidens</i> , <i>Picromerus</i>	59	<i>Eurydema</i>	51
<i>biguttatus</i> , <i>Adomerus</i>	30	<i>Eurygaster</i>	42
<i>bipunctatus</i> , <i>Stagonomus</i>	63	<i>Eysarcoris</i>	53
Bladpootrandwants	28	<i>fallenii</i> , <i>Arenocoris</i>	24
Blauwe schildwants	64	<i>ferrugata</i> , <i>Elasmucha</i>	40
Bloedpootschildwants	60	<i>feberi</i> , <i>Elasmucha</i>	41
Bosbeskielwants	40	<i>flavicornis</i> , <i>Byrsinus</i>	31
Bosbesschildwants	62	<i>fuliginosa</i> , <i>Odontoscelis</i>	44
<i>Brachycarenum</i>	15	<i>fuscispinus</i> , <i>Carpocoris</i>	48
Bremschildwants	59	Geblokte glasvleugelwants	19
Brilglasvleugelwants	20	Gestippelde glasvleugelwants	18
Bruine getande randwants	26	Gewone kielwants	41
Bruinrode glasvleugelwants	18	Gewone pantserwants	43
Buikspitsschildwants	64	glasvleugelwantsen	15
<i>Byrsinus</i>	31	<i>Gonocerus</i>	27
caerulea, <i>Zicrona</i>	64	graafwantsen	30
<i>calcaratus</i> , <i>Alydus</i>	22	<i>Graphosoma</i>	54

Grasschildwants	56	Langvleugelige glasvleugelwants	20
Grauwe schildwants	61	Legnotus	32
Grijsbruine getande randwants	26	Leptoglossus	28
Grijze brilglasvleugelwants	21	limbosus, Legnotus	32
grisea, Elasmucha	41	lineatum, Graphosoma	54
Groene schildwants	57	lineola, Odontoscelis	44
Groene veldschildwants	57	Liorhyssus	20
Grote behaarde pantserwants	44	litratus, Piezodorus	59
Grote borstelige graafwants	33	lividus, Ceraleptus	25
Grote mijterschildwants	46	luctuosus, Sehirus	33
Grote pantserwants	42	luridus, Troilus	64
Grote slanke glasvleugelwants	16	maculatus, Rhopalus	18
Grote wolfsmelkwants	14	Mannetjesereprijschildwants	63
Haakjesschildwants	60	marginatus, Coreus	25
haemorrhoidale, Acanthosoma	37	maura, Eurygaster	43
Heideschildwants	61	medius, Dicranocephalus	14
Hengelgraafwants	30	Meidoornkielwants	37
Holcostethus	55	Microporus	33
homalonotus, Sciocoris	62	minor, Elasmostethus	39
humeralis, Phimodera	45	miriformis, Myrmus	17
hyalinus, Liorhyssus	20	morio, Sehirus	34
hyoscyami, Corizus	16	Myrmus	17
intermedia, Rubiconia	62	nebulosa, Rhaphigaster	61
interstinctus, Elasmostethus	39	Neottiglossa	56
inuncta, Podops	60	Nezara	56
Jalla	55	nigrita, Microporus	33
Jeneverbeskielwants	38	nubilus, Bathysolen	23
Jeneverbesrandwants	28	occidentalis, Leptoglossus	28
Jeneverbesschildwants	49	Odontoscelis	44
juniperi, Gonocerus	28	oleracea, Eurydema	51
juniperina, Chlorochroa	49	Oogstreeprandwants	25
Kaneelglasvleugelwants	16	ornata, Eurydema	52
kielwantsen	37	Ossentonggraafwants	34
Kleefkruidgraafwants	32	Palomena	57
Kleine behaarde pantserwants	44	pantserwantsen	42
Kleine borstelige graafwants	31	parumpunctatus, Rhopalus	18
Kleine kielwants	40	Pentatoma	58
Kleine mijterschildwants	47	Pentatomidae	46
Kleine slanke glasvleugelwants	17	Peribalus	58
Kleine wolfsmelkwants	14	Phimodera	45
klugii, Aelia	46	picipes, Legnotus	32
Knoopkruidschildwants	48	Picromerus	59
Koolschildwants	51	Piezodorus	59
Kromsprietwants	22	pinicola, Chlorochroa	50
kromsprietwantsen	22	Pinthaeus	60

Platte zandschildwants	63	sphacelatus, Holcostethus	55
Podops	60	Stagonomus	63
prasina, Palomena	57	Stenocephalidae	15
punctatonevrosus, Stictopleurus	21	Stictopleurus	21
punctatus, Rhacognathus	61	strictus, Peribalus	58
purpureipennis, Carpocoris	48	subrufus, Rhopalus	19
pusilla, Neottiglossa	56	Syromastus	29
Pyjamaschildwants	54	testudinaria, Eurygaster	43
Pyrrhocoridae	13	Thyreocoridae	36
Pyrrhocoris	13	Thyreocoris	36
randwantsen	23	tigrinus, Brachycarenum	15
Reigersbekrandwants	24	Toortsschildwants	55
Rhacognathus	61	tristriatus, Cyphostethus	38
Rhaphigaster	61	Tritomegas	34
rhombeus, Syromastus	29	Troilus	64
Rhopalidae	15	Tweetandschildwants	59
Rhopalus	18	Valse zuringwants	27
Roodpootschildwants	58	Veenkielwants	41
Rubiconia	62	ventralis, Eurydema	53
rufipes, Pentatoma	58	venustissimus, Eysarcoris	54
Ruitrandwants	29	Vergeet-mij-nietgraafwants	33
Rupsenschildwants	55	Violtjeswants	36
Rupsklaverrandwants	23	violtjeswantsen	36
sanguinipes, Pinthaeus	60	viridissima, Palomena	57
scabricornis, Coriomeris	26	viridula, Nezara	56
scapha, Enoplops	27	Vuurwants	13
scarabaeoides, Thyreocoris	36	vuurwantsen	13
Schaarse pantserwants	43	Walstrograafwants	32
Schaarse reigersbekrandwants	24	waltlii, Arenocoris	24
Schapenzuringrandwants	29	Weegbreeschildwants	53
Scharlaken schildwants	51	Wolfsmelkgraafwants	31
schildwantsen	46	wolfsmelkwantsen	14
schillingii, Chorosoma	16	Zandschildwants	62
Sciocoris	62	Zandzeggepantserwants	45
Scutelleridae	42	Zicrona	64
Sehirus	33	Zuidelijke groene schildwants	56
sexmaculatus, Tritomegas	35	Zuidelijke koolschildwants	53
Sierlijke schildwants	52	Zuidelijke schildwants	58
Smalle randwants	27	Zuringrandwants	25
Snuitkeverschildwants	47	Zwartgespikkelde glasvleugelwants	15
Spathocera	29		

